NEMZETI

NŐNEVELÉS

KIADJA

AZ ERZSÉBET-NŐISKOLA TANÁRI TESTÜLETE

BERTA ILONA KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTI

SEBESTYÉNNÉ STETINA ILONA.

XXXIII. ÉVFOLYAM. 1912. VII–VIII. FÜZET.

Szeptember—október.

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA.

TARTALOM.

		Lap
I.	Tóth József. Sebestyénné Stetina Ilona	345—348
II.	Évnyitó. Berta Ilona	349—353
III.	Thielen Mária. Dörfler Janka	354—356
IV.	A nők választójoga érdekében. gr. Apponyi Albertné	357—363
V.	Művészeti nevelés a polg. leányiskolákban. Alszeghy Roska	364—377
VI.	Aktiv és passziv rajzoktatás. Boros Rudolf	378—381
VII.	Marcel Prevost a nevelésről. Várnai Sándor	382—386
VIII.	Zongoratanítás az internátusban. br. Haecke Károlyné	387—391
IX.	Népnevelés és a nők választójoga. Bédy Schwimmer Rózsa	392—396
X.	Külföldi lapszemle. Dr. Schmidt Mária	397—401
XI.	Iskolai értesítők. Kr.	402—410
XII.	Nőnevelési szemle. Özv. Rudnay Józsefné kitüntetése. — Az áll. Nőipariskola tanfolyamai. — Negyvenéves tanítónői találkozó. — Fréderic Passy emlékezete. — A békenap érdekében. — Az iskolai dunai kirándulások. — A M. D. E. igazgatósági ülése. — Biróné Szupper Márta halála	411—415
XIII.	Irodalom. Ward Mária élete dr. Rada István. Ism. Retkesné Stetina Róza. — Hangay Sándor: Semiramis Csodakertje. Keller Imre	416—420

☞ *Tisztelettel kérjük folyóiratunk t. előfizetőit s az iskolákat és egyesületeket, melyek folyóiratunkat járatják, hogy az előfizetési pénzeket* ***egyenesen kiadóhivatalunkba (István-út, Erzsébet - Nőiskola)*** *szíveskedjenek küldeni. A közvetve beküldés által az úgy is csekély előfizetési díj jelentékenyen megkevesbedik. Reklamációkat* ***díjtalanul*** *csak a füzet megjelenését követő hónapban teljesítünk. A folyóirat régi évfolyamai még kaphatók a kiadóhivatalban.*

A *„Nemzeti Nőnevelés“* megjelen (az iskolai nagy szünet idejét kivéve) havonként három nyomott ívnyi terjedelemben.

Előfizetési díj: egész évre 4 kor.

Csak egész évre nyitunk előfizetést; de az előfizetési összeg két részletben való lefizetését is elfogadjuk.

Az előfizetési pénzek a *„Nemzeti Nőnevelés“* címe alatt az Erzsébet-Nőiskolába (István-út 93. sz. a.); a folyóirat szellemi részét illető közlemények Sebestyénné Stetina Ilona szerkesztőhöz (VIII. ker., Rákóczi-tér 4. sz. a.) küldendők.

NEMZETI NŐNEVELÉS.

XXXIII. ÉVFOLYAM. 1912. SZEPT.—OKT. VII—VIII. FÜZET.

TÓTH JÓZSEF.

1839—1912.

A kerepesiúti temető halottas házából augusztus 24-én temettük Tóth Józsefet, Pest vármegye nyugalmazott kir. tanfelügyelőjét. Dacára annak, hogy a szünidő sokakat távol tartott még a fővárostól az ő tisztelői, barátai és munkatársai közül: sokan voltunk mégis, akik a magyar kultúra e nagy és igaz bajnokának megadtuk a végtisztességet; s mindnyájan, akik ravatalát meghatva és könnyezve körülállottuk, éreztük, hogy gyászunk egy letünt korszak legnagyobb fiainak egyikét illeti. Ama legnagyobbak egyikét, kiknek elhunyta egy egész világfelfogás letüntét jelenti: azon világfelfogás letüntét, melyen a mu század elejétől kezdve nemzeti létünk alapja nyugodott. A nemzetért való lelkes és önzetlen munkásság fakadt a régiek e felfogásból, melyet ma is féltő gonddal kell ápolnunk, hogy belőle erőt merítve, nemzetünk fentmaradását ezer veszély között is biztosíthassuk. Mint a Széchényi szellemében nevelkedett legjobbjaink lelkesen és önzetlenül fáradt Tóth József is a magyar kultúráért! ezért őrizzük meg hálával és kegyelettel emlékezetét!

*

Tóth József az *erős magyar érzés*, a *páratlan kötelességtudás* és az *önfeláldozásig lelkes kulturmunka* embere volt. Mint fiatal pestmegyei tanfelügyelőt ismertem meg 1877-ben, s már akkor bámulatot ébresztett bennem az az öröm, mellyel hivatásának terheit viselte, az a lelkesség, mellyel munkásságá-

nak terveit szőtte s az a gyöngédség, mellyel munkatársait munkára ösztönözte. Azóta mindig, mindenütt ott láttam, ahol a hivatalos kötelességen túl a *magyarságért*, a magyar tanítóságért, a tanítónőkért, a tanítóárvákért, a magyar tanügyi irodalomért, valamit tenni kellett és lehetett.

Munkás egyéniségének nagy hatása nemcsak abban állott, hogy ő maga óriási munkaerejével egy emberöltőt meghaladó időn át lankadatlanul fáradt a magyar kultúra megalapozásán és fejlesztésén: hanem különösen azáltal vált úgyszólván korszakalkotóvá a tevékenysége, hogy másokat is meg tudott a közhasznú munkának nyerni, tudott önzetlen cselekvésre indítani, áldozatkészségre lelkesíteni. Aki csak környezetében élt, akivel hivatalosan érintkezett vagy akivel társadalmi úton találkozott: az mind meghódolt az ő erős szuggesztív hatásának s örömmel dolgozott vele és mellette szociális és tanügyi munkában.

Aki tudja, hogy a legtöbb ember mily közönyösen halad el az emberi nyomorúság, az emberi tudatlanság és az emberi gyarlóság által ütött társadalmi sebek mellett: az megérti Tóth József agilitásának rendkívüli értékét. Ő nemcsak megállította a közönyösen rohanókat az ilyen társadalmi bajok mellett, de szeretetreméltó egyéniségével, biztató, kérő, intő szavával és példaadó cselekvésével rábírta az embereket az áldozat-hozatalra, rávette az önzetlen emberszerető munkára. Azért sikerült neki, amit más meg sem kisérelhetett: ezreket gyűjteni a tanítók árváinak, a tanítók Ötvös-Alapjának, a Tanítónők Otthonának. Mert mindezen és még sok más egyesületben vezető szerepet vitt; elnöke vagy alelnöke volt a tanítók számos jótékony intézetének, melyek az ő bátorító vezetése mellett fejlődtek és felvirágoztak.

Emberszerető szíve nemcsak a munkásságával szolgált szociális intézményeket, hanem a hozzá pártfogásért, hivatalos támogatásért, tanácsért folyamodó egyeseket is gondviselésébe fogadta. A hozzáforduló fiatal tanítónak, tanítónőnek nemcsak az óhajtott állást szerezte meg, hanem az állás betöltéséhez szükséges legfontosabb gyakorlati ismeretekbe is szeretettel, gondos-

sággal vezette őket be. Tanuságot tehet Pest megye egész tanítósága arról, hogy a gyakorlatlanokat tanácsaival, utasításaival milyen gyöngéd szeretettel vezette, botlásaikat megbocsátó szigorúsággal javítgatta. Az ő iskolalátogatásai nem is a rettegésnek komor órái, hanem az ifjúság szeretetének és a tanítói munka megbecsülésének ünnepnapjai voltak. Pestmegye tanítósága bizonyára mindenkor hálával fog emlékezni ez ünnepnapokra, hálával kell emlékeznie vezetőjére, barátjára jótevőjére: Tóth Józsefre.

Hálával emlékezik meg róla a tanítónők Mária Dorothea Egyesülete is, melyet már keletkezésének első idejében gondosságába fogadott, s melynek 25 esztendőn át egész haláláig alelnöke volt. Számos jóbarátot s a tanítónők közül sok tagot szerzett az egyesületnek. Úgy tartotta, hogy «minden tanítónőnek be kell iratkoznia a M. D. E.-be és elő kell fizetnie a *Nemzeti Nőnevelésre.*» Nem is szünt meg e kötelességek teljesítésére inteni a tanítónőket, s hivatalos látogatásai alkalmával is számon kérte tőlük, hogy eme szociális és kultúrfeladatukat betöltötték-e? Ép ily módon szolgálta a tanítók árvaházának és az Eötvös-alapnak ügyét, beláttatván a tanítókkal, hogy önmaguknak tartoznak ezen intézmények támogatásával.

Szép kort ért el, s ez intézmények iránt való érdeklődését élte végéig megtartotta, s munkásságát nem vonta el tőlük akkor sem, mikor 66 éves korában, de munkabírása teljességében, a politikai viszonyok nyugdíjba kényszerítették. Csak az utolsó félesztendőben — nem a kor, hanem — a betegség miatt kellett munkásságát szűkebb körre szorítania, majd szeretett családi körébe teljesen visszavonulnia.

Most ott nyugszik, ki életében pihenni soha meg nem tanult, a kerepesi temetőben György Aladár és Zirzen Janka közelében, kikkel szelleme oly sokban rokon volt; ott nyugszik egy-két szerető rokona, korán elhunyt gyermekei mellett, akikkel életében oly nemes lelki közösségben élt. Ott nyugszik. De ha szellemének örököseire, arra a derék családra gondolok, melyet hátrahagyott, azokra a munkatársakra, akiket példájával haza-,

ember- és munkaszeretetre tanított, úgy érzem: Tóth József élő és ható erő maradt közöttünk továbbra is. Nemcsak emlékezete él közöttünk, hanem élni fog — a korszellem hatalmas átalakulása dacára is — az a nemesebb életfelfogás, mellyel ő hivatását betöltötte, mellyel nemzetét és hazája kultúráját szolgálta. Nekünk tanítóknak ápolni és tovább plántálni kell ezt a világfelfogást hazánk és a gondjainkra bizott ifjúság üdvére; nekünk nem szabad elfelednünk Tóth József életének tanulságait. Őrizzük azért szeretettel és újítsuk meg minél gyakrabban hálával és kegyelettel emlékezetét!

Budapest. *Sebestyénné Stetina Ilona.*

ÉVNYITÓ.*

Üdvözlöm a mi kedves növendékeinket, nagy és kis leányainkat a tanári testületek és a magam nevében az 1912—13. *iskolai új esztendő* reggelén meleg szeretettel és őszinte tisztelettel!

Oly tiszteletreméltó látvány az, hogy ily sokan gyűltek össze magyar leányaink abból a célból, hogy tanuljanak és művelődjenek. Igaz, hogy egy nagy részét inkább csak a szülei gond és szeretet vezérelte ide és szinte öntudatlanul van itt, de már egy nagy részében öntudatra kelt a vágy, hogy művelt, tanult magyar nő, magyar tanítónő legyen belőle. Egy része már átérti, hogy a munka adja meg az embernek igazi értékét, s hogy értéktelen az olyan ember, aki dolgozni nem tud. Ilyen értelemben üdvözlöm én magukat őszinte tisztelettel.

Olyanok maguk kedves leányaink mint a vándor-madarak, két hazájuk van, szállnak egyik otthonból a másikba. — Szívemből kívánom, legyen ereje minden kis és nagy leánynak — mondjuk minden kis és nagy vándormadárnak, hogy ebben a nagy kőházban azt a kis fészket megkeresse, megtalálja, kitatarozza, felépítse vagy újraépítse, hogy mindenkinek *meleg otthona* legyen az «Erzsébet Nőiskolában» és megelégedett legyen nálunk.

Úgy mondtam iskolai új esztendő és tudatosan mondtam így. — Mert hisz nekünk, akik folytonosan iskolába járunk, voltaképpen ilyenkor kezdődik az új esztendő. Gazdagabb ajándékát nem ismerem a Gondviselésnek annál, mint amit a folytonos megújulásban ad nekünk, abban az alkalomban, hogy alakulhatunk, változhatunk, *tökéletesedhetünk.*

* Az Erzsébet Nőiskola megnyitó ünnepén tartott beszéd.

Egy fáradságos nap után lenyugszunk, elpihenünk és reggel mintha újjászülettünk volna, új életre ébredünk, erőink megújulnak és egész lényünket eltölti a vágy, hogy szorgalmasabbak, kötelességtudóbbak, embertársainkhoz megértőbbek, elnézőbbek legyünk. És ez minden nap megismétlődik. — Az évszakok változásai hasonló ösztönzésül szolgálnak és hasonló vágyakat érlelnek meg bennünk a tökéletesedés iránt. Milyen átalakítólag, megújítólag hat reánk egy kiváló embernek, egy jó embernek ismeretsége és barátsága, hogy megindul bennünk ilyenkor a szellemi és lelki nedvkeringés, a haladási vágy. És egy-egy nagy betegség után, mikor a test és lélek erői szinte egészen elfogynak, egyszerre kivirágzik lelkünkben az élet vágyának gyönyörű virága és mi egy nemesebb és jobb új élet után vágyakozunk. — Hadd mondjam el maguknak, hogyan köszöntem meg én néhány évvel ezelőtt, egy nagy betegség után Teremtőmnek, hogy meggyógyított, hogy újjá teremtett.

Új életet adott
A jó Isten nekem,
Arra törekszem most,
Hogy *megérdemeljem.*

Mit tegyek? mit tegyek?
Tűnődöm eleget —
Mi az Ő parancsa?
Szeretet, szeretet!

Isteni erővel
Irta a szívembe:
Istennek, embernek
Juttassak belőle.

Uram, Tiéd vagyok,
Tiéd az életem,
A munkám, a jövőm,
A szívem, a lelkem.

Határozzuk el mindnyájan, hogy ezt az iskolai új életet — ezt a szép ajándékot, megérdemeljük és a *szeretet* jegyében éljük át.

Hogy legkisebb leányaink is megértsenek, hadd mesélek el nekik egy történetet, egy éppen olyan kis 10 éves leánykáról, mint amilyenek ők most. Geraldinnak hívták, a nénik közül még bizonyosan többen emlékeznek reá. Hat éves korától tíz éves koráig itt tanult minálunk, mert akkor még elemi iskola is volt az intézetben és mikor tiz éves lett, szomorúan jelentette a mamája Zirzen Janka néninek — az ő nevét bizonyosan hallották, ő volt akkor intézetünk igazgatónője, — hogy Geral-

din nem akar a felsőbb leányiskolába hozzánk járni, és az okát sem akarja megmondani. Janka néni magához hívatta a kis leányt, s megtudta tőle, hogy Geraldin azért nem akar visszajönni, mert az elmult időben nem jól viselte magát, pajkos volt, gyakran szófogadatlan és most attól fél, hogy a nénik azt mindig emlegetni fogják. Janka néni megnyugtatta a kis leányt, hogy kezdhet egészen *új életet,* a nénik nem fognak hibáira emlékezni, s ő olyan jó lehet, amilyen csak akar. Minket meg összehívott akkor fiatal tanítónőket, s arra kért, feledjük el a régi Geraldint egészen és fogadjuk szeretetünkbe az új, a jó kis leányt.

Akik hát úgy érzik, hogy jó lesz, ha mi velük szemben a multat elfeledjük, azokat biztosítjuk a tanári testület nevében is, hogy olyan jók lehetnek, amilyen jók csak akarnak. Megkezdhetik azt a jobb-, azt a több, azt a szebb új életet.

És most mondjunk ki egy szót, amely immár fogalommá lett az egész országban, ami kedves intézetünk nevét: «*Erzsébet Nőiskola*». És gondolkozzunk azon, mire kötelezi az Erzsébet Nőiskola, mely immár 40 éves multra tekint vissza, mindazokat, akik jelenleg tagjai, növendékei.

Mennél több *kitünő növendéke* volt a multban és van a jelenben intézetünknek, annál magasabbra emelkedik iskolánk jó híre. Mire kötelezi ez a jelen növendékeit, a kis és nagy leányokat egyaránt? Arra, hogy amit megtanul, azt igazán jól megtanulja, átértse, sajátjává tegye, gondolkozás útján lényéhez kapcsolja, hogy arra épiteni lehessen, hogy az alapul szolgálhasson egy újabb ismeretnek és természetes módon megszüntesse az elme túlterhelését. Különösen tanítójelöltjeinknek ajánlom ezt nagyon, akik arra hivatvák, hogy a szerzett ismereteket tovább adják és feldolgozzák. De a kicsiket is kérem, hogy azt a kis leckét, mondjuk azt a kis költeményt stb. értelemmel egész szívvel tanulják, hogy örömük legyen benne és kincset gyűjtsenek maguknak.

És most haladjunk felfelé a hegyen, fejezzünk ki nagyobb vágyakat és mondjuk ki, hogy mennél több igazán *művelt*

magyar leány, művelt tanítónő kerül ki tőlünk, annál jobban teljesíti intézetünk hivatását a családdal és a nemzettel szemben.

Mit értünk műveltségen? ezt nehezebb nekem magunknak megmagyarázni. Mondjuk így: a műveltség nemesebb érdeklődés minden iránt, ami szép, igaz, jó és értékes. Hogy illessze be ezt egy növendék a maga mindennapi életébe?

Nem elég a leckét megtanulni; aki a tudás, aki az ismeret iránt igazán érdeklődik, az olvas, kutat hozzá, kérdésekkel fordul tanáraihoz, megbeszéli társaival, élvezi és műveli azt, amit tanul.

Vagy pl. mennyi művészi szép kép van intézetünk folyosóján és tanulás közben is hány művészi alkotásról van szó, s kerül szemléltetés útján forgalomba! Növendékeink egy része hidegen, közönyösen megy el ezek mellett, egy része azonban szomjas lélekkel és vággyal gyönyörködik bennük, olvas róluk, kérdezősködik felőlük, másolatot szerez és gazdagodik.

Az intézet ünnepet rendez, az adakozó a műveltségre hajló leány oly szívesen részt vesz benne, érdeklődik iránta, újra átolvassa, áttanulmányozza a hallott dolgot, esetleg megtanulja az elszavalt költeményt, gondolkozik a zenedarab motivumán, alkotóján stb. stb. — szóval érdeklődik és *művelődik.*

A növendékek felolvasásokra, hangversenyre, színházba mennek; akinek ilyenekre nincs ideje azért, mert a leckét kell tanulnia, az nem igazi társadalmi lény, nem igazi művelt lélek.

A szociális és esztetikai kérdések iránt nagyobb leányainknak érdeklődni kell, megbeszélni a hallottakat tanáraikkal, társaikkal, elkészülni egy művelt életre.

És most mondjuk ki a legszebbet, amit az Erzsébet Nőiskola elérhet, ami a nőnek legnagyobb dísze, értéke, ereje, a *lelki műveltség-*, a *nevelés-*, a *magaviselet szépségét.* Milyen rendkívül gazdag gondolat ez! A pontosság, a rendszeretet, az *egyszerűség* öltözetben (mondjuk egyenruhában), mozdulatokban, a takarékosság, a nemes önmegtartózkodás, önuralom, *szívjóság,* másokat megértő és másokról gondoskodó szeretet, megkímélése mindenkinek, akivel csak érintkezünk és mindennek, ami körül-

vesz, az *akarat fegyelmezése*, törvénytisztelet és kegyelet, az erkölcsi értékeknek anyagiak fölé emelése, mind-mind ez és még sok egyéb csak kiegészítő része a magaviselet erejének és szépségének. *Bárhová vesse az élet a nőt, ha lelke erre a magaslatra eljutott, erős lesz a kötelességtudásban és boldogítani fog.*

Az a növendék, aki ezen a felfelé vezető úton halad, amit itt jeleztünk, az a növendék hozzájárul az Erzsébet Nőiskola épületének felemeléséhez. Nem ezt a kőházat értem, mely anyag és így rövid életű, *hanem a szellemi erők és lelkigyakorlatok palotáját*, amelyet ebben az évben nekünk kell magasabbra építeni. A jó Isten áldása velünk lesz, ha azt megérdemeljük, bízzunk abban, hogy a megérdemelt áldás sohasem marad el.

Végül emlékezzünk meg az intézet két volt igazgatójáról: néhai Zirzen Jankáról, aki az intézetet alapította és Lázárné Kasztner Jankáról, aki lélekben bizonyosan velünk van és ne feledjük, hogy csak a multnak megbecsülése biztosítja a jövőt!

Isten áldása legyen magukkal.

Budapest. *Berta Ilona.*

THIELEN MÁRIA.

(Arcképpel).

Az egyesületi életet élő, a jótékonyság terén működő emberek között bizonyára sokan akadnak, akik Thielen Mária nevét régi, jó ismerősként üdvözlik.

A név viselője a poroszországi Kőnigsbergben született, de már évek hosszú sora óta Bécsben lakik, s mivel minket, magyarokat őszinte szívvel szeret, gyakran idózik Budapesten is, a Tanítónők Otthonában. Thielenné e nyár folyamán töltötte be életének 70-ik évét. Tegyük hozzá, hogy *áldásdús* életének hetvenedik évét, mert amit Thielen Mária tett életében nap-nap után, igazán áldást jelentett mindenkor embertársaira nézve.

Nemcsak a szegényeknek, szerencsétleneknek, a segítségre utaltaknak volt mindenkor bőkezű istápolója, hanem teljes erejével támogatta a szépért, jóért, nemesért küzdőket, az előretörekvőket is. Ahol anyagi áldozatra van szükség, ott ő áll az első helyen, pazarul osztogatva azokat a javakat, amelyeket a sors neki juttatott. — Egészséges, gyakorlati érzékével, melegen érző, résztvevő szívével sok könnyet törölt le és sok nyomorúságtól összeroskadt embert emelt fel, visszaadva nekik az emberekben való hitet, az életkedvet és önbizalmat. Munkásnők, kenyérkereső asszonyok egyesülete, kórházak, irgalom és szegényházak jóltevőjüket tisztelik benne. Árvaházak, óvodák, leányotthonok, népművelési egyesületek, az írónők és művésznők egyesülete, valamint a filharmonikusok társulata állandó gondoskodásának tárgyai. Vagyonának egy nagy részéből alapítványt tett a munkájukban kifáradt, szegény fehérvarrónők szá-

THIELEN MÁRIA.

mára, hogy nekik is, mint a társadalom szerencsésebb gyermekeinek, néhány heti falusi üdülés, pihenés jusson osztályrészül.

Minket magyar tanítónőket ez a nemeslelkű úriasszony két szempontból érdekel. Elsősorban önzetlen emberszeretete, nagy qualitásai terelik reá figyelmünket. Másodszor pedig azért esik jól róla megemlékezni, mert irántunk, magyarok iránt érzett rokonszenvének nem egyszer tettel adta tanújelét. A szegedi árvaházban már évekkel ezelőtt alapítványt tett s az intézet működését most is élénk figyelemmel kiséri. Gondoskodásában részt juttatott a budapesti szegények házának is. A M. D. E.-nek régebben 15,000, a legujabb időben pedig 40,000 koronás adományt juttatott.

Junius 28-án mintegy 30 jótékonysági és kulturális egyesület képviselője kereste fel Thielenné asszonyt, hogy hálatelt szívvel üdvözöljék születésének 70-ik évfordulója alkalmából.

Mi magyar tanítónők mindnyájan, régi hívei és uj tisztelői az üdvözlőkhöz csatlakozva szívből kivánjuk, hogy a Mindenható nyujtsa hosszúra az Ünnepelt életét s az embertársak szeretete és tisztelete mellett sok szép és nemes tettének eredménye aranyozza be élete hátralevő részét. Főleg pedig jusson neki igaz megelégedettség osztályrészül, mert az önmagával való megelégedés a legszebb, legigazabb jutalma az emberi életnek.

Budapest. *Dörfler Janka*

A NŐK VÁLASZTÓJOGA ÉRDEKÉBEN.

A «Magyarországi Nőegyletek Szövetsége» elérkezettnek látta az időt, hogy nagysúlyú szavát a nők választójoga érdekében felemelje. Augusztus havi tanácsülésében elhatározta, hogy a «*mérsékeltebb*» magyar nők nevében emlékiratot nyujt be Lukács László miniszterelnökhöz s kéri a kormány törvényjavaslatába a nők szavazatjogának beiktatását. A kérvényt Apponyi Albertné aláírásával a szövetség nevében még augusztus hó közepén be is nyújtották s a miniszterelnök teljes tárgyilagossággal, de jóindulattal fogadta az emlékiratot benyujtó küldöttséget. A nagyfontosságú kérvény a következőképen hangzik:

«A Magyarországi Nőegyesületek Szövetsége Nagyméltóságod bölcs belátásához fordul és alázatosan kéri, hogy most, midőn munkatársaival a politikai választójog kiterjesztését tervezi és megalkotja azt a választási reformot, amely eddigi törvényünknél szélesebb alapon épül fel és népünk új rétegeinek ad választójogot: méltóztassék mind a célszerűség, mind általában a megváltozott társadalmi és gazdasági viszonyokra tekintettel javaslatában a választójogot a nőkre is kiterjeszteni.

Azokra a nőkre, akik értelmességük és felelősségérzetük színvonalánál fogva az értékes erők gyarapodását jelentenék, mert az állam magasabb érdekeit megértik: azokra, a kik a családban, a társadalomban és hivatásukban kifejtett munkásságukkal a választójog elnyerésére rászolgáltak.

A Magyarországi Nőegyletek Szövetsége alázatosan kéri és Nagyméltóságodtól reméli, hogy az alábbiakban röviden előadott

indítványaira a törvényjavaslat készítésénél lehetőleg tekintettel, a törvényhozás színe előtt pedig kérésünk szószólója és támogatója lesz.

A Magyarországi Nőegyletek Szövetsége 24, illetve 30 éves koruktól fogva aktiv, illetve passziv választójogot kér a következő nőknek:

1. az okleveles nőknek, — ez idő szerint tehát az óvónői, elemi, ipari és polgári iskolai tanítónői, az építőmesteri, a középiskolai tanári, a zene-, rajz- és képzőművészeti akadémiát végzett, a gyógyszerészi és az orvostudori oklevéllel bíró nőknek;

2. a szociális téren legalább öt év óta működő és legalább 300 tagot kimutató nőegyesületek ügyvivő elnökeiknek, továbbá az egyesületek ama tagjainak, akiket közgyűlésük évről-évre avégből választ meg, hogy mint választók a választók névjegyzékébe felvehetők legyenek;

3. minden gazdaságilag önálló, avagy köz- vagy magánszolgálatban alkalmazott nőnek, aki legalább hat elemi és három ismétlő, vagy négy elemi és négy polgári, vagy ezeknek megfelelő más közép- vagy szakiskolát végzett;

4. minden családanyának, aki legalább négy polgári osztályt, vagy annak megfelelő más iskolát végzett. Az iskolai képzettséget nyilvánosságra jogosult iskolának bizonyítványával kell igazolni.

I. Az első csoportbeliekről, az okleveles nőkről, akik túlnyomó többségben közszolgálatban álló, adófizető polgárok, de kiváltképpen a közel félszázad óta működő tanítónőkről bizonyítani sem kell, hogy szellemi és erkölcsi munkájuknál, szellemi és erkölcsi hatásuknál fogva egyenesen megilleti őket, hogy az állam polgárainak legfőbb jogát gyakorolhassák. Szavazatuk valóban és minden kétségen kívül az értelmiség és a magyarság erősbödését jelentené.

Hazánkban 1910-ig:

óvónő	6,513	szerzett oklevelet.
elemi iskolai tanítónő	21,202	« «
ipar « «	46	« »
polgári « «	2,252	« «
építőmesteri	5	« «
orvosnő	60	« «
gyógyszerésznő	2	« «
középiskolai tanárnő	112	« «
Összesen	30,192	nő szerzett oklevelet.

A festő- és zeneakadémián, a rajztanító- és tanárképzőben oklevelet nyert nők számát nem sikerült kipuhatolnunk, mert e statisztikai kimutatások együttesen tüntetik fel a férfiakkal a nőket.

Kimutathatóan közszolgálatban álltak 1910-ben:

kisdedóvókban	2,321 nő
elemi mindennapos iskolákban	9,004 «
önállóan szervezett gazdasági népiskolákban	19 «
felső népiskolákban	22 «
polgári leányiskolákban	1,718 «
ipar- és kereskedelmi inasiskolákban	88 «
óvónőképzőkben	19 «
tanítónőképzőkben	217 «
felső kereskedelmi iskolákban	2 «
felső leány «	315 «
gimnáziumokban	17 «
összesen	13,742 «

akikhez hozzájárulnak még a kézimunka, rajz, torna, ének, zenéből oklevéllel bírók, akik egyesületi és magán, továbbá a közjóléti intézetekben, a családoknál alkalmazottak. Ez utóbbiak száma tetemes. Az 1900-as népszámlálás 4112 nevelőnőt mutat ki; ezek közül sok a magyar okleveles tanítónő, úgy hogy az alkalmazott okleveles nők száma bízvást 15,000-re tehető.

II. A második csoportbeliek a társadalmi téren működő nőegyesületek szavazati jogait gyakorló nők. A családápolás, a gyermek- és ifjuságvédelem, a prostitució, a pornográfia, a leánykereskedés, a tuberkulózis, az alkoholizmus, a gyermekhalandóság, a venerikus betegségek, a kivándorlás elleni küzdelem, a szegény-gyámság, a cseléd- és munkásnő-védelem, a patronázs, a börtön misszió stb. stb. terén szociális munkát végző, legalább öt év óta szakadatlanul fennálló és legalább 300 taggal bíró egyesületeket ügyvezető elnökük szavazójogán felül, közvetve, t. i. tagjaikra évenként megejtett választás útján annyi szavazat illetné meg, ahányszor teljes 300 tagjuk van. E választójog alapja a szociális munkásság lévén, a szavazójog gyakorlására megválasztottaknál a 24 éves koron felül egyéb minősítés kimutatása nem szükséges annál kevésbé, mert alig képzelhető, hogy az egyesület választása olyan tagjára essék, aki az értelmiségnek alacsony fokán állana. Viszont ki kell mondani, hogy ugyanegy nő egynél több egyesület nevében nem lehet választó.

Az ily módon szavazati joggal felruházandók, kiknek száma nem haladja meg a négyezret, ugyancsak az értelmes elemet gyarapítaná, mert gyakorlati munkásságuk révén legbensőbb ismerői szociális törvényeink hézagainak és elégtelenségének, amellett kellően ismerik és értékelik a törvényhozás felelősségét és horderejét.

III. Ha külön nem is utalunk arra, hogy a magukat önállóan fenntartó és az esetek 65%-ában családjukat is fenntartó nők, munkájuknak összessége, mekkora erkölcsi és anyagi tőkét jelent az államra nézve: gazdasági önállóságuk, adófizető voltuk, értelmiségük, értékes választókká minősíti őket.

Számuk az 1900-as népszámlálás adatai szerint a következő:

				városban lakott	falun lakott
nagybirtokos	100 kat. holdon felül	258,	kik közül	32·0%	68·0%
közép «	100—1000 hold közt	3,344,	« «	11·0%	89·0%
kis «	50 — 100 «	« 8,500,	« «	4·5%	95·5%

		városban lakott	falun lakott
haszonbérlő 100 holdon felül	441, kik közül	8·4%	91·6%
önálló iparos	73,818, « «	35·0%	65·0%
« kereskedő	21,699, « «	26·0%	74·0%
« a bányászatban	35,		
« a közlekedésnél	422,		
alkalmazott tisztviselő	37,313, « «	70·0%	30·0%

beleértve a vasút, a posta, a távirda és telefon szolgálatában állókat is. A posta-, távirda-, telefon-alkalmazottak száma az utolsó 10 év alatt 120%-kal emelkedett. Körülbelül ilyen arányban növekedett a magántisztviselők száma is.

1900-ban volt tehát összesen ilyen 145,830 gazdaságilag önálló nő, akiknek nagyrésze falun lakott, mely körülmény azért értékes, mert a női szavazatok lényegesen hozzájárulnának vidéken az értelmiség érvényesüléséhez.

Ha tekintetbe vesszük, hogy hazánk kereső női népessége ugyancsak az 1900-as népszámlálás adatai szerint 2.149,054 volt, valóban nem nagy és tagadhatatlanul az értelmi tekintetben legmagasabban álló töredék az, amelynek szavazatjogot kérünk.

IV. Az értelmes, iskolázott családanyának szivünk szerint első helyen kértünk volna választójogot. Tudjuk, hogy ma még a sikernek aránylag legcsekélyebb reményével. Pedig a művelt anya a másik három kategória erényeit az otthon falain belül gyakorolja: gyermeket nevel; a családot, az állam ez őrhelyét védi és istápolja; munkájával, takarékosságával jólétet teremt.

E csoportról, a család érdekeinek természetes védőiről statisztikai adatokkal nem tudunk szolgálni, a családanyák iskolázottságát igazoló 1900-as népszámlálási adatok nincsenek feldolgozva. Minthogy azonban a leányok iskolázása körül csak az utóbbi 10—15 év óta tanusítanak a szülők kellő buzgalmat, alig tehető a mértéket megütők száma 35—40,000-nél többre.

A négy csoport számadatai szerint tehát a 11 millió nő közül 200,000-nek kérünk szavazójogot.

A census, melyre kérésünket alapítjuk, *a munka és az*

értelmiség. Akik a családban, a társadalomban, a gazdasági, tudományos vagy művészeti élet terén munkát teljesítenek és munkájukkal hozzájárulnak az állam fenntartásához, azoknak, mint akik az állam törvényeinek engedelmeskedni tartoznak, ha beigazoltan elég értelmesek, hogy a törvényhozásra is befolyást gyakorolhassanak, méltányos megadni az arra való jogosultságot.

A nő ez idő szerint a családban, az ipar, a kereskedelem, a tanítás, az adminisztráció terén nemcsak hasznos és értékes, hanem már nélkülözhetetlen munkása az államnak és a társadalomnak. Lelkiismeretesen latolgattuk és megfontoltuk a kérdést: ha egyelőre csak a legértelmesebb és életfelfogás tekintetében legérettebb elem, amely most már komolyan érzi annak hiányát, kapja meg a politikai jogot, a női választójog hatása tekintetében csak jót várhatunk. Elsősorban, hogy a nő szociális felelősségérzete megszilárdul, hogy igyekezni fog mélyebb belátással és nagyobb tudással állást foglalni a család, a társadalom, az állam sorsát eldöntő kérdésekben. Hogy a ma még közömbös nők lelkében fel fog ébredni a cselekvő altruizmus; hogy a jó módban levő önzőket bele fogja vonni a közös nagy társadalmi munkába és megértik majd, hogy amit akarsz, hogy veled cselekedjenek, azt cselekedd másokkal is.

Ami pedig a női választójognak a messzebb jövőben várható hatását illeti, arról körülményesen tájékoztatnak azok az országok, amelyekben a nő 10, 20, 30 és 40 év óta e jog birtokában van. Hosszú sora a szociális törvényeknek bizonyít a mellett, hogy a nő a természettől vele adott és őt a férfitől megkülönböztető altruisztikus diszpozícióját bele tudta vinni a köztudatba.

A mult évben értékes deklarációt küldöttek az Ausztráliai Egyesült-Államok törvényhozó testületei. Az I. C. W. minden N. C.-jának, így az M. N. Sz.-nek is, mint ama Világszövetség magyar tagjának. E kijelentések így szólnak:

«Az országgyűlés kinyilatkoztatja, hogy a nők szavazati joga, melyet 16 év óta gyakorolnak Ausztrália különböző államaiban és 9 év óta a föderációban, teljesen igazolta híveinek várakozását és megcáfolta ellenzőinek félelmét. A nők fokozato-

san megértették azt a nagy felelősséget, amely a közjó tekintetében az ő vállaikra is nehezedik ; a szociális és a családra vonatkozó törvényhozás sürgősségét országszerte beláttatták. A tapasztalat meggyőzte az országgyűlést arról, hogy a női választójog nem egyéb, mint annak a metódusnak a politikában való alkalmazása, amely a család körében is a legeredményesebb, t. i. a férfinak és a nőnek közös munkája az egyénért és a közösségért.»

A szenátus deklarációja pedig így szól:

«A szenátus vallja, hogy a választójog kiterjesztése a nőkre, úgy az államok, mint a föderáció parlamentjei számára a legkedvezőbb eredménynyel jár. Jobb rendet hozott a választásokba. Az utolsó választásoknál a nők aránylag nagyobb számmal szavaztak, mint a férfiak. A törvényhozás nagyobb fontosságot tulajdonított a nőket és a gyermekeket illető kérdéseknek, bár a nők maguk sohasem erőltették azokat, ha általánosabb érdekű dolgokról volt szó. A nemzeti védelem és a föderáció érdeke iránt ugyanolyan előrelátást és ítélőképességet tanusítottak, mint a férfiak. Miután a női szavazatjognak csak jó következményei voltak, bár ellenzői a legrosszabbaktól tartottak, szívvel-lélekkel ajánljuk mindazon nemzeteknek, amelyeknek népképviseleti kormányuk van, adják meg a nőknek a választójogot.»

A M. N. Sz. is, amelyet idehaza, mint általában az I. C. W.-t, világszerte konzervativ nől szövetségnek tartanak, elérkezettnek látja az időt, hogy a magyar kormánytól es a magyar törvényhozástól a méltányosság nevében és hazánk történetének gyönyörű tanuságaira való hivatkozással, melyek szerint alkotmányunk fejlődését és átalakulását nem előzték meg forradalmak, a jog nélkül valóknak, jogot jóformán kérniök sem kellett, a törvényhozás megérezte, hogy az idők teljessége megérett, a kiváltságos osztályok önként osztották meg jogaikat az eladdig jog nélkül valókkal. A magyar törvényhozásnak eme, Európában páratlan, tradiciójába vetett szilárd bizalommal kérjük a M. N. Sz.-t alkotó egyesületek összes tagjainak, 40,000-nél több magyar nő nevében, méltánylást érdemlő, alázatos kérésünk teljesítését.»

Budapest. *Gr. Apponyi Albertné.*

MŰVÉSZETI NEVELÉS A POLGÁRI LEÁNY-ISKOLÁKBAN.

Arról van szó, hogy a szépség nem egy-egy ritkán jövő ünnep az ember életében, hanem mindennapos ünneppé lesz. *(Maeterlinck.)*

Tulajdonképen úgy érzem magam, mint az a tanítvány, kit mestere, a világhírű művész megkért, hogy tájképére alakokat, emberi és állatmásokat fessen. A tanítvány gonddal tanulmányozza mesterének alkotását és minden erejével azon van, hogy a tájkép színeit harmonikusan beállított alakok megfestésére használja fel. Én is magam előtt látom mindazt a gazdag meggondolást és megvitatást, melyet *Lichtwark*[1] és *Piette*[2] munkáitól, *Prang*[3] és *Tadd*[4] tanulmányaig a szakmunkák hosszú sora elém tárt és kis dolgozatom céljául azt tűzöm ki, hogy az ott nyert tanulságokat a polgári leányiskolában való értékesítés szempontjából átvizsgáljam.

A polgári leányiskola tananyagának kiválasztásában erősen a gyakorlati szempont uralkodik; abból a nagy kultúranyagból, mely előttünk áll, azt választjuk ki és a kiválasztottat olyan formában dolgozzuk fel, ami és ahogyan tanítványaink életében felhasználható és felhasználandó lesz. A nyelvtanításban célunk az, hogy a szükséges beszédkészséget elsajátíthassuk; a

[1] Die Grundlagen der künstl. Bildung. 1—14. Bd.

[2] L'Art pendant l'âge du Renne. 1907.

[3] *Prangs* Lehrgang f. d. künstl. Erziehung. Dresden, 1902. Bearbeitet v. Brückner u. Elssner.

[4] *J. L. Tadd:* Neue Wege zur künstl. Erziehung der Jugend. Leipzig, 1900.

a fogalmazásban, hogy belső világának kifejezésre juttatásához képességet adjunk nekik; a természetrajz oktatása elsősorban ilyen gyakorlati célból ismerteti meg tanítványainkat a természet szerves és szervetlen világával, a mathematika a mindennapi élet számadásaiba gyakorolja be őket és így tovább. Az a kérdés tehát, hogy van-e jogosultsága e szempontból annak, amit művészi nevelésnek mondunk?

A művészeti nevelést nem önálló disciplinaként állítjuk tanítástervünkbe; célját nem látjuk másban, mint abban a dilettáns képességben,[1] mely a szép élvezetét és a műalkotások helyes megitélését lehetővé teszi. Az elsőnek, a szép élvezetének értékét senkisem tagadhatja. *Müller-Freyenfels*[2] nagyon helyesen mutatja ki azt a biologiai értéket, melyet a szép képvisel; képvisel az ember életképességének sajátos fokozásával, harmonikus foglalkoztatásával. Tőle tudjuk meg, hogy a gyönyörködés valósággal az életerő fokozására szolgál. Csakhogy a gyönyörködés, a szépnek meglátása korántsem lehet el tanulmány nélkül. Nem úgy értem ezt, mintha az egyszerű, tanulatlan ember a gyönyörködéstől el lenne zárva. Hiszen az ú. n. vad népek művészete könnyű cáfolatul szolgálna.[3] De lehetetlen észre nem vennünk azt, hogy a vadnépek művészeténél a gyönyörködés nem az elsőrendű cél. Az akkor még kezdetleges műveltségű rómaiak ősi versformája, a *versus Saturnicus* voltaképp a vetés egyöntetűségének biztosítására szolgált; a görög dagasztó asszonyoknak azaz érdekes szobra, amelynek mását *Bücher* közli, ennek az állításomnak nyilvánvaló bizonyítéka. A jó Gellért püspök is azért fakadt kacajra a nehéz kézimalmon őrlő leány egyhangú dalán, mert e munkadalnak ritmusa az őrlés ritmusát szolgálta.

Kazinczy mondja: «A tulajdon szemével való látás csak

[1] V. ö. *A. Lichtwark:* Drei Programme. Berlin, 1902. Die Kunst in der Schule. 39. l.

[2] Philosophie der Kunst. 1912.

[3] V. ö. *Verworn:* Die Anfänge der Kunst. 1909. és *Bücher*: Arbeit und Rythmus. 1903.

azok dolga lehet, akik tanulnak látni.» Ehhez a kijelentéshez meg kell gondolnunk, hogy a szépben milyen fontosságra emeljük a gondolati, a tartalmi elemet. Ennek az elemnek a meglátásához pedig már képesség kell.[1] Ennek a képességnek az elsajátítása az, amit a művészeti neveléssel el akarunk érni.

Ehhez a közelfekvő megokoláshoz járul még az arra való képesítés, hogy tanítványaink a művészeti alkotások megítélésében is jártasságra tegyenek szert.[2] Erre pedig nem szabályok sorozata, hanem csak gyakorlat vezet. Gondoljunk csak — hogy *Voll* egyik legszebb párhuzamát idézzem — *Van Dyck* és *Rubens* Sámsonképére; a gyakorlatlan szemlélő mily gyönyörködéssel merül el *Van Dyck* képébe és *Voll* mily finom megfigyeléssel mutatja ki nehézkes és természetellenes voltát a *Rubens*ével állítva szembe.

Ehhez a gyakorlati szemponthoz járul az, amit az erkölcsi nevelés szempontjának nevezünk. Idézem *Bergson* szavát: «A művészet célja tett-, vagy inkább ellenálló erőnket elaltatni és minket ezáltal a teljes alkalmazkodás állapotába helyezni, melyben a suggerált képzet megvalósul és a kifejezésre juttatott érzés szimpáthiánkat felkelti.»[3] Ez a mozzanat, mely akár oda helyezzük azt az eszthétikai gyönyörködés legmélyebb alapjául, mint a beleérzés tana teszi, akár csak a szimpátiára szorítkozunk, nyilvánvalóvá teszi, hogy milyen nagy hatása van a szépnek a lélekre, a lélek fejlődésére, alakulására. Nemcsak az eszmei tartalom, mely a gyermek elé a lelki nagyság példaképeit állítja, avagy mélységével tanítványunk lelkét emelkedettebb gondolatokhoz segíti; nemcsak a benne uralkodó hangulat, mely

[1] *Th. Frimmel:* Das Sehen in der Kunstwissenschaft. 1897.

[2] *Th. Frimmel:* Methodik und Psychologie des Gemäldebestimmens. 1805. — Gyakorlati szempontból: *Karl Voll:* Vergleichende Gemäldestudien 1907. és *A. Lichtwark:* Übungen in der Betrachtung von Kunstwerken 1900. — *Kubbe:* Erziehung zum Kunstgenuss. Pæd. Studien. XXXI. 4. Bd.

[3] Essai sur les Données Immédiates de la conscience, Paris, 1888. 11. lap.

egyszerű lélektani törvény szerint a gyermekben is azonos hangulatot ébreszt, nemcsak a műalkotást átható érzés, mely a szemlélő lelkébe is etikai magasztosságot csepegtet, de maga a forma is oda hat a kompozició és kifejezés szépségével, hogy a lelki mivoltot vagy közvetlenül az érzésben vagy közvetve a lelki meggondoláson át nevelje. Csak egy közelfekvő példát hozok fel. A békenap jóformán általánosan meghozza már a maga elmélkedését, — meghozza anélkül, hogy a maga eseményismertető előadásával valamelyest mélyebbre vágná az igaztalanságnak és embertelenségnek attól a hajtásától való idegenkedést, melyet háborúnak nevezünk. Ha most már ezzel szemben akár *Byron Don Juan*jának híres csatajelenetét olvassuk fel tanítványainknak, akár Francisco *de Goya* világhírű torzképgyüjteményét, a *Des artes de la guerrát* mutatjuk be nekik, a megütközés és borzongás sokkal mélyebbre ássa az elitélését, mint minden szónoklatunk. Hiszen százával és ezrével ismeretesek a képzőművészeti alkotásoknak a lélekre való hatásáról mesélő példák *Bandello* híres Michel Angelo-adomáitól *Wilde* Oszkár romantikus meséjéig, a zene és tánc erejéről Salome táncától Oberon kürtjéig.

*

Az a művészet, mely tanításunk rendjébe a legkifejezettebben beiktatódik: a *költészet*. Nyilvánvaló, hogy mikor a művészeti nevelésnek iskolánkban reá irányuló fáradozásáról szólunk, nemcsak a III. és IV. osztály anyaga kell, hogy szemünk előtt legyen, mint ahol már a nyelvtan nyügétől megszabadítva a stilus, ritmus és költői formák állanak előtérben, hanem mind a négy osztálynak irodalmi olvasmányát tekintjük. A mese naiv előadásmódjának nemcsak a hatását, de magát ezt az előadásmódot is éreztetnünk kell már az első osztályban is; a mesék tárgyalása kapcsán már némi gyakorlatot szerezhetnek tanítványaink a tudatos, megértő olvasásban, aminek kedvéért — különösen eleinte — az erősen részletező megfigyeléstől sem szabad idegenkednünk.

A monda tárgyalását már ilyen naiv modorban tartanunk

nem szükséges; a történeti valóságnak mondává alakulása már nehány általános, azt mondhatnám, néppsychologiai tanulságot is nyujt, ha nem restelljük a fáradságot, melybe annak a kosárnak fonása kerül, mellyel tanítványaink is szedni tudják azt. Ennek az elhanyagolását abból a szempontból tartom károsnak, melyre *Ellen Key*nek a vallástanításról írt, kétségtelenül tulzó, de nem egy helyes megjegyzést nyujtó elmefuttatása figyelmeztet, hogy a mai nagyon is terjedő reális fölfogás ugyanazokról a tényekről merőben ellenkező és pedig historiailag igaz felfogást állít a gyermek otthonában, mint mi az iskolában. Csak az Erzsébet-legenda remek elbeszélésére figyelmeztetem az olvasót, és arra, hogy egy nem katholikus, vagy pláne a szentek tiszteletét elitélő szülőtől mennyire más képet nyerhet ezekről a dolgokról tanítványunk. Igaz, hogy az okos szülő nem feledkezik meg a naivságról, melynek szirmát tapintata nem engedi, — de viszont nem szabad elfeledkeznünk arról a hirtelen feltámadó és kiköszörülhetetlen bizalmatlanságról, melyet a gyermek egy elvetett célzás alapján velünk szembehelyez és amely aztán minden törekvésünket lerontja. És ott van *Herczeg* Ferenc klasszikus elbeszélése *(A csoda),* amely ezen a kosárfonáson olyan könnyen átsegíthet bennünket.

A költői olvasmányok (az előtérben a *János vitéz)* a fenti tanulságokon kívül már ritmikai megfigyelésekre is vezessenek. Érdekesnek tartom *Marx Lobsien*[1] egyik idevágó megfigyelésére felhívni olvasóim figyelmét, arra, hogy maga az ütem és ritmus is tekintet nélkül a tartalmi jelentésére, esztétikai gyönyörködést kelt. Több teret enged ezeknek a megfigyeléseknek a II. osztály. A költői formák is gyarapodnak és így esztétikai tanulságaink is.[2]

Károsnak tartanám azonban, ha a ritmust teljesen arra

[1] Kind und Kunst. Einige experimentelle Untersuchungen zu einigen Grundfragen der Kunsterziehung. 1905. Päd. Magazin 254.

[2] *A. M. Schmidt:* Kunsterziehung und Gedichtbehandlung. Leipzig, 1910.

szorítanók, amit versnek nevezünk. *Saran* német verstana[1] a próza és általában a beszéd ritmusát nagyon helyesen domborítja ki; erre különösen nekünk kell ügyelnünk, hogy gyermekeink hozzászokjanak a dallamos beszédhez és hogy azt másnál is élvezni tudják.

Az irálytan és a költészettan e szempontból való felhasználása annyira magától értetődő, hogy részletekre nem is térek. Csak arra hívom fel a figyelmet, hogy ezeknél is mennél kevesebb legyen a betanult elmélet, de annál több a megérzés és a műélvezet alapján kifejlődött gyakorlat. Talán túlzó a módszerem, de én itt a tudatossá válást sem munkálom teljes erővel, különösen olyankor, mikor gyengébb anyagot látok tanítványaimban. És egy mozzanatot nagyon hangsúlyozok: az előadás művészetét. Úgy gondolom, hogy az, aki azt a műalkotást elő tudja úgy adni, ahogy azt a műalkotás megköveteli, az újra megalkotta azt a műalkotást. Nemcsak azért, mert a szépen előadott vers mérhetetlenül erősebb az elhadarténál, de sajátosan azért, mert a megfelelő előadásban az újramegalkotás művészetét látom, emelem ki ezt. Mert a megértés és a megértetés, a gyönyörködés és az értékelés olyan készséget nyer az előadóművészetben, mint a festészet az ecsetkezelésben. És ha nem is fogadom el azt, amit *Münzer* olyan kereken állít és amit *Dürer* így fogalmaz meg: «A festés művészetét helyesen senki meg nem ítélheti, csupán az, aki maga is jó festő, hisz az más előtt ép oly érthetetlen, mint valami idegen nyelv», — mégis hasznosnak tartom, hogy azon az idegen nyelven, ha műalkotásokat létrehozni nem is, de kezdetleges stílusgyakorlatokat végezni tud, — és ezt látom én elérhetőnek a költői zépnél abban a többé-kevésbbé tökéletesített előadásban, melyre oly nagy gondot fordítok. Ép ezért a dolgozatoknak ebből a szempontból nem is tulajdonítok nagyobb értéket, — azoknak más a rendeltetésük; de a stíluskészség fejlesztésével, a prózai formák gyakorlásával itt is hasznukat láthatjuk.

[1] *Dr. Franz Saran:* Deutsche Verslehre. München, 1907.

A nyelvtani oktatásnak a gyakorlatin kívül logikai hasznát szoktuk emlegetni; nyilvánvaló, hogy a művészi nevelés kevés részt követel benne. De azért a merőben kizáró felfogásnak sem vagyok híve. Utalok *Lautner* János dolgozatára,[1] mely a mondattani sajátosságoknak a költőiség szempontjából való vizsgálatára igen érdekes példát nyujt. Igaz, hogy olyan sajátosan kiemelkedő nyelvhasználat, mint teszem *Meyer*nél a participiális szerkezetek divatja, az iskolai olvasmányokból nem vonható le, de a költői kifejezés hangulatiságára való részvétele azért az ilyetén grammatikai funkcióknak is megállapítható. *Petőfi* Felhők-ciklusának logikailag befejezett, de nyelvtanilag be nem fejezett kérdőmondatos szerkezetére figyelmeztetek.

Az irodalmi tanítással kapcsolatban még két mozzanatra óhajtom a figyelmet felhívni: az egyik a házi olvasmányok nagy fontossága. Azt hiszem, azoknak a szülői konferenciáknak, melyek itt-ott a mi iskoláinknál is divatban vannak (például Pozsony), egyik elsőrendű tárgya, a házi olvasmány kell, hogy legyen. Ha valahol, itt kell igazán szoros együttmunkálkodásra törekednünk. De a háziolvasmány ne csak ennyiben vegye igénybe érdeklődésünket; az iskola, a magyar óra is nem egyszer alkalmat ad arra, hogy róla beszéljünk, azt tanítványainkkal megtárgyaljuk, azokból nekik ott felolvassunk. A nagyobb szép-alkotások bemutatására ez az egyetlen tér, és ez az egyetlen módja annak, hogy nagyobb művek olvasásában gyakoroljuk és vezessük tanítványainkat.

Ennek a vezetésnek egyik eszköze az írásbeli dolgozat, mely egy-egy háziolvasmányt megtárgyal. Szeretném a tanuló megismerése érdekében — mert hiszen megismerés nélkül irányítás sem lehet — az ilyeténforma szabadabb témák meghonosodását, mint *Lobsien* kérdései közt ezek: Melyik a legkedvesebb olvasmányom és miért? Melyik a legkedvesebb hősöm és miért? Melyik leírás tetszik legjobban, stb. Nem arra gondolok, hogy ez az önálló fogalmazást kiszorítsa, sőt fontosnak

[1] C. F. Meyer nyelve. Gyoma. 1910.

tartom, hogy nagyon egyenlő és frázisos feleletek esetén ugyanazokkal a növendékekkel csak nagy ritkán tegyünk próbát, de viszont hangsúlyozom, hogy az a «miért» a maga megokolásával nagyon sok esztétikai tanulságra ad alkalmat. Van azonban még egy téma, melyet minden osztályban egyszer meg kellene követelnünk: egy műalkotás leírása. Hiszen csak arra kell gondolnunk, hányszor vagyunk az életben ilyen leírásra utalva; ám azt se felejtsük, mennyire éleszti a megfigyelést, mennyire tudatossá teszi a látást egy-egy ilyen leírás. Vigyáznunk kell azonban, hogy tanítványaink a sablonosságba ne sülyedjenek. A másik, amit a pontnál figyelembe ajánlok, hogy csak *eredetieket*, vagy művészi másolatokat használjunk fel. Ezt még kiegészítem azzal, hogy szoboralkotást sohasem irassunk le kép után. A dolog korántsem válik ezzel annyira megvalósíthatatlanná, mint első pillanatra látszik: nincs manap olyan kis község, ahol valami kisebb-nagyobb művésznek egy-két eredeti alkotása nem akadna. Csak arra ügyeljünk természetesen, hogy a témául választott alkotás igazán szép legyen. Eszembe jut azonban W. *Trübner*nek a figyelmeztetése is; ez a német festő nagyon helyesen utal arra, hogy azt a művészi szellemet, eszmét, melyet a laikus közönség olyan túlsokra becsül, mily könnyen kijátszhatja a cím. Az a tájkép pl., mely valami zöld mezőt ábrázol és melyet a cím is ennek vall, szellemtelen vagy eszmei tartalom nélküli-féle elítélést vonhat magára; de ha a művész ezt írja címéül: «Napoleon állása az austerlitzi csatában», egyszeriben az érdekesség és eszmeiség magas fokára emelkedik. Szóval jegyezzük meg, hogy az eszmeiség túltengését meg kell akadályoznunk tanítványaink leírásában. Erre két módunk van: az egyik a természeti szép megfigyelése, a másik az anyagkezelés megítélése. Úgy gondolom, hogy akkor, amikor erre a fogalmazásmódra gyakorolja be a tanítónő a tanítványait, természetesen anélkül, hogy bennük ezt már akkor tudatossá tenné, a gyakorlások témája többször legyen a természeti szép. Alkalmat erre a kirándulások adnak, melyeken mindig nagy örömmel látom, ha tanítványaim egyike-másika bármily töké-

letlenül is, de rajzol valamit kis vázlatkönyvébe. Ime, a dilettánsság használhatósága!

Mindez, amit az irodalmi oktatásnak a művészi nevelésben való felhasználásáról írtam, első sorban a magyar nyelv tanítására vonatkozik. Az idegen (német, francia) nyelv tanításának kezdete sokkal többet küzd a tanulók nyelvkészségének nehézkességével, minthogy a fenti tanulságok felhasználására alkalmat adna. Ami mégis megvalósítható, az annyira kézenfekvő, hogy ismételnem felesleges. De két dologról mégis meg kell emlékeznem itt is: az a direkt módszer, mely ma jóformán általánossá vált idegen nyelvi oktatásunkban, bizonyos szabadabb viszonyt enged tanításunk és tankönyvünk közt. Nos ha ez így van, akkor ne támaszkodjunk azokra a művészietlen foglalkozásképpotparrikra, melyeket mindig sajnálattal látok iskoláink falán, hanem keressünk műalkotásokat és azoknak reprodukcióiból induljunk ki. Csak egy példát említek, Segantini remek *Alpesi Tryctychonját*[1] (Természet. Élet. Halál); ahelyett, hogy könyveink csúnya alpesi képét tárgyaljuk, vegyük elő azt a képet, ha mindjárt hiányzik is rajta a tankönyv hőse, a kis Ludwig; ám az bizonyos, hogy egyrészt többet, másrészt szebbet lát az alpesi életből tanítványunk, mint amott.

A másik mozzanat sem kevésbbé fontos; arra gondolok, hogy azok helyett a szellemtelen és művésziség nélkül szűkölködő apró versek helyett nem lehetne-e olvasókönyveinkbe könnyű, de mégis művészi alkotásokat közölni? Ez a feladat mindenesetre tankönyvíróinkra hárul, de addig, amíg ők nem segítenek a bajon teljesen, nekünk kell magunknak a hiányt pótolnunk, — hiszen elég utbaigazítást ad kinek-kinek a tapasztalata. Fölöslegesnek tartom azokat a prózai tartalmi kivonatokat is, melyeket olvasókönyveink néhol közölnek, inkább több szemelvény, de az is művészi szépből, — a tartalmi kivonatot pótolja a tanítónő rövidebb szóbeli előadása.

*

[1] Lásd a wieni kultuszminiszterium kiadásában *Servaes* szövegével megjelent művet: Giovanni Segantini. Sein Leben und sein Werk. 1902.

Mint láttuk, a költői szép ilyeténformán már tantervünk intencióinak megfelelően is beleilleszthető és beleillesztendő tanításunkba. Csak egy tantárgy van még, amely ilyen gazdag anyagot nyújt a művészi nevelésnek: *a rajz*. Hogy a kézügyesség milyen fontos a művészi értékelésnél, arról szólnom felesleges.

Ott van a távlat, melynek a művészi látásban olyan nagy fontossága van, és erre a rajz tanít meg bennünket; ott van a színérzék, melyet ugyancsak a festéstanulás tökéletesít; ott van a forma megbecsülése, melyre épen a rajztanulmányok vezetnek. Egyik pontja, a megfigyelés, határozott nyeresége minden tanítási anyagunknak; hányan tanultunk természetrajzot és csak hányan emlékszünk például arra, hány ujja van a tyúknak, stb.? A természetrajzi oktatásban ennek a megfigyelésnek határtalanul nagy a jelentősége.

Azt, amire e témánál a figyelmet felhívom, *Walter Crane*,[1] illetőleg *Liberty Tadd*[2] könyve juttatja emlékezetünkbe. Hangsúlyozom a geometriai idomoknak az építészeti alkotásokkal való szoros kapcsolatát; ez az a pont, amely a ma még mindig merev mértant a már teljesen természet-másoló rajzzal összekapcsolhatja és ez a pont gyakorlati értékét is megerősíti a geometriának. Helyesnek tartom a két kézzel való rajzolást. *Tadd* eredményei fényes és kétségtelen cáfolatai minden ellenvetésnek. A balkéz elhanyagolása társadalmi hiba, de Tadd módszerének már az elemi osztályokban meg kell honosodnia. Szükséges tehát, hogy műve mielőbb világot lásson magyar fordításban is!

Jó eszköz az eseményes tartalom megjegyzésére irodalmi tanításunkban is az a rajzolás, amelyre *Walter Crane* tanít; a gyermek abból az állatalakból könnyen megjegyzi a történetnek minden egyes részletét. Szívesen látom, ha egyik-másik tanítványom valami kezdetleges rajzban megörökíti a tárgyalt

[1] Vonal és Forma. Ford. Mihálik Gyula. Bpest, 1910.
[2] Neue Wege. Leipzig, 1903.

költeménynek azt a jelenetét, mely őt legjobban megkapta. Sok apró-cseprő, érdekesnél-érdekesebb mozzanat domborodik ezzel és úgy a költemény megértetése, mint — hozzáértő tanítónő kezében — a kézügyesség hasznát látja.

Teljes határozottsággal messze fölébe helyezem a rajztanítást minden egyéb kézügyesítő gyakorlásnak; nincs semmi, ami a kezet és szemet annyira művészetre gyakorolná, de nincs semmi, ami a művészi látást annyira fejlesztené, mint a rajztanítás. Ezt a tanulmányi ágat a mostaninál nagyobb figyelemben kell részesítenünk és nagyobb fontosságra kell emelnünk. A képzőművészetek megértetésének és meglátásának egyetlen eszköze iskolánkban. Sajnos, a képzőművészetek a költészettel szemben határozottan hátrányban vannak. Pedig csak arra a gazdag változatosságú világra gondoljunk, amelyet a régi klaszszikus kor életéről az edények festményei és az apró terrakották elénk tárnak. Mint művészet, mint a lelki világ kifejezésének eszköze egyaránt ott áll a költészet mellett és iskolánk mégis elhanyagolja. Addig is, míg ezen a feltünő hiányon tantervünk újabb átdolgozása segít, két irányban kell a pótláson munkálkodnunk: látogassuk és figyeljük meg mindazt a szépet a képzőművészet köréből, amire alkalmunk van (képkiállítás, kirándulás), másrészt pedig fotográfiai reprodukciók útján igyekezzünk tanítványainknak ezirányú ízlésén javítani.

Mai tanítástervünk még a földrajz és történelem keretében enged helyet a képzőművészetre vonatkozó tanulságoknak. A történelmi korszakok a művészeti korszakok és áramlatok váltakozásával kapcsolatban tárgyalandók. Még a magyar nemzet története is alkalmat nyújt józan műtörténeti kitérésekre; ilyenkor a vetített képek felhasználásával sok ismeret közlésére nyílik alkalmunk. Különösen a világtörténelem hadi mozzanatait óhajtanám a világ-művelődés, az irodalom és művészet fejlődésének rajzával helyettesíteni. Itt nemcsak a józan belátás szól mellettem, — mert hiszen mi fejlődést és nem vérengzéseket, sem pedig uralkodói nomenklaturát tanítunk, — hanem a gyakorlati élet szempontja is. Azok a nevek és események,

melyek a hadi történetből megérdemlik, hogy szűkre szabott tanítási anyagunkba beosszuk őket, belekerülnének abba a műveltségtörténet fonalán is. Igaz, hogy tankönyvre nem támaszkodhatunk ma még, de én úgy sem szeretem azt a történettanítást, mely a tanítványokat kézikönyvükre utalja.

A rajzban és a történettanítás kapcsán az építőművészetről sem szabad megfeledkeznünk. A mértani rajznak felhasználásáról ezt illetőleg már szóltam. A földrajz is alkalmat nyujt erre. Azonban azt óhajtanám, vajha azok helyett az apró, tökéletlen ábrák helyett, melyek manap földrajzkönyveinkben láthatók, szép és tökéletesebb képek állanának rendelkezésünkre. Úgy gondolom, ezeknek a száma lehetne kisebb, de a témájuk lenne fontosabb, jellemzőbb, a kidolgozásuk művészibb. Ennek a sok apró-cseprő képnek én semmi hasznát nem látom. Ha ezzel szemben csak néhány, de szép felvétel maradna könyvünkben, tanítványaink érdeklődése nem fecsérlődne annyira szét; a többit nagyon is könnyen pótolhatnók vetített képekkel vagy a legrosszabb esetben nagyobb fényképekkel. Így például a *Magyarország*ról nemrégiben kiadott díszmű a maga igazán művészi illusztrációival tankönyveink esetlen képeslap átvételeit remekül pótolja.

Fontos az is, hogy a tárgyalt városok vagy országok műremekeit, ha terünk engedi, kissé figyelemre méltassuk; de ne ak olyan általános jellemzéssel (pl. «Köln híres szép dómjáról!»), hanem kissé pontosabban; a vetített képek hasznát itt fölösleges is külön kiemelnem. *Rein* hasznosnak tartja, ha ilyenkor, a műalkotás bemutatásánál, már előzőleg felhívjuk a gyermek érdeklődését; annyi bizonyos, hogy körültekintő magyarázattal kell kísérnünk. De nagy nyereség, ha élesebb látású gyermekszemek maguk konstatálják a sajátságokat, mi csak foltozzuk megfigyeléseiket. Különösen a vetített képeknél ajánlom, hogy lehetőleg hosszú időt engedjünk a megfigyelésre. Engedjünk alkalmat a látottak megbeszélésére; a megtárgyaláskor ne kerülje el figyelmünket semmi, se a perspektiva, se az arc, kéz, mozdulat, se a kompozició, se a hangulat; figyeltessünk a tér-

felosztásra, a felépítésre, a csoportosításra, elrendezésre, vonalvezetésre, árnyékra, visszatükrözésre, megvilágításra, de mindenekfölött az egységet tartsuk szem előtt és se a hatást, se a gyönyörködést le ne rontsuk a túlságos szétdarabolással. Azt, hogy mennyit adjunk, természetesen saját belátásunk határozza meg esetről-esetre. Én azonban azt hiszem, hogy ha a magyarázgatás valamikor lerontja a kép vagy szobor, sőt költemény hangulati hatását, akkor nem az a hiba, hogy annyit magyarázgattunk, hanem az, hogy rosszúl magyaráztunk.

*

Az ének- és zeneóráknak a művészeti nevelés szempontjából az a fontossága, hogy dilettánsokat képeznek. *Lichtwark* nagyon helyesen mondja: «Műveltségünknek egyik legszomorúbb fogyatkozása az, hogy a dilettánst mi valami nevetséges alaknak bélyegeztük meg.» Aki a művészetek terén az értékeléssel valaha komolyan megpróbálkozott, láthatta, hogy bizonyos dilettánsi tudás nélkül az értékelés el nem lehet. De ha ez a többi művészetre áll, áll elsősorban az énekre és zenére. Hiszen ezeknél a gyönyörködés is csaknem lehetetlen bizonyos mértékű készség nélkül. Az ének- és zenetanítás ép ezért, ha általános, a zenei gyönyörködés birodalmába segíti el tanítványaink ezrét és ezrét. Tudjuk, mily nagy mértékű türelmet kíván meg az ének- és zenetanártól, de a cél érdekében nem szabad ettől visszariadnia. Segítségére vannak az iskolai és külső hangversenyek is, melyek iránt nagyobb érdeklődést kelteni tanítványainkban, sürgős kötelességünk.

Nem akarok részletesen szólni a tánc és torna fontosságáról a művészi nevelés szempontjából. Emez különösen, de a tánc is, a képzőművészet szépalkotásainak a megítélésében is fontos előkészítőnk, segítségünk. Az a gyönyörűség, mellyel teszem egy szobor diszkoszvetőjének állását, izmainak megfeszítésével a kis fiú utánozza, szembeszökő bizonyítéka fentebbi kijelentésünknek. Mindaz a szépség, amit az emberi test ad, ezáltal válik észrevehetővé. De mindez magából a testi nevelés-

ből ered; maga az az edzettség, amit ez a testnek ad, válik itt a művészeti nevelésnek hasznára.

A kézimunkát itt nem kell külön tárgyalnom; az szorosan összefügg a rajzzal és mint az, elsősorban a formák és színek alkalmazására tanít meg és ezzel a formákban és színekben való gyönyörködésre. És a szép hatásának az a mozzanata, amit ráismerésnek vagy megértésnek neveznek a pszichológusok, ép ezért teszi a kézimunkát jóformán csak a hozzáértők előtt megnyilatkozó műremekké. Kár, hogy mai viszonyaink között a kézimunka és rajz nincs még egy kézben összpontosítva, — mert ha egy tanítónő tanítaná mindkettőt, nemcsak a művészeti nevelés, de a gyermek komplikáló és tervező tehetsége is nagyon sokat nyerne vele.

Nem folytatom; rövid áttekintésem úgy sem léphet fel a teljesség igényével,[1] célja sem volt más, mint rámutatni arra, hogy a gyakorlati és nevelő cél egyaránt helyet enged és helyet kell, hogy engedjen a művészeti nevelésnek. De amint a gyakorlati és nevelő oktatás csak az otthon ily irányú munkálkodásával kapcsolatban hozhat sikert, a művészeti nevelés is támogatást követel az otthontól. Ennek a támogatásnak a miként jéről szándékozom legközelebb szólni.

Szombathely. *Alszeghy Piroska.*

[1] Bő áttekintését olvasom *Rein:* Encyclop. Handbuch der Pädagogie. V. 1906. 175. sk. lapjain; ugyanott bő repertorium is található.

AKTIV ÉS PASSZIV RAJZOKTATÁS.*

Mióta a rajzoktatást egyre általánosabban kiterjesztjük, tesszük ezt pedig annak *eredeti* alakjában rejlő akaratnevelő és cselekvésre, alkotásra ösztönző hatásánál fogva, azóta új helyzet keletkezett, új kérdések merültek fel e téren, melyek tisztázására, megoldására mindenki vágyódik Ez a vágy teremtette meg az oly nagyméretű rajzkiállításokkal kapcsolatos, négy évi időszakokban ismétlődő nagy nemzetközi rajzoktatási kongresszusokat. Az első Párisban volt, a második Bernben, a harmadik Londonban, a mostani negyedik Dresdenben folyt le, a jövő tán Budapesten lesz. Most is jóval két ezren felül vettek benne részt a szakemberek a művelt világ minden részéből. Csak magyarok 158-an voltunk; nagyon sok rajztanítónő jött, és ez nagyon helyes, mert a nőknek a rajzoktatás terén nagy szerepök lesz és van is; teljes bizalommal lehetünk a magyar rajztanítónők működése, jövője iránt, ők szívvel-lélekkel érdeklődnek az új kérdések iránt, melyeket az élet fölvetett. Három óriási kiállítási épületben, vagy ezer fülkében és falterületen, asztalokon a rajzok tán milliója volt kiállítva, a legelemibbtől a legművészibbig, — Magyarország és Budapest kiállítása imponált, — minden egy célt szolgált: a rajzokat az élettel jobban összekapcsolni, életrevalóbbá tenni.

A modern rajzoktatás visszatér az eredeti célhoz. Mert mi az: rajzolni? Ugyebár rajzzal magát kifejezni tudni, akár

* A Dresdenben tartott IV. nemzetközi rajztanítási kongresszus alkalmából.

csak értelmesen, ez a műszaki terület; akár inkább művészieseb-ben, ez a rajzoktatás feladata. Magát grafikusan kifejezni tudni, azt tanulni, a kifejezőképesség elérése, ez az egyedüli célja a rajzoktatásnak; ezt kell nekünk mindig szem előtt tartanunk és akkor életképes, életrevaló, sikeres is lesz és maradandó a mű-ködésünk.

Az eddigi rajzoktatás túlon-túl passziv volt, mert túlnyo-mólag analitikus segédgyakorlatokból állott, azokkal kezdte, azokkal folytatta és csaknem azokkal fejezte is be, olyan segéd-tanulmányokból, melyek a tulajdonképeni kifejezőképességnek csak correctivumul szolgálnak, annak helyesbedését emeljék; de magát a fődolgot, a kifejezőképességet, a régebbi rajzoktatás nem kultiválta, azt a tanulóra bízta, az életre.

De kérem, az, hogy zárt és tagozott sík- és térformákat rajzoltatunk, mértani testeket, leveleket, lepkéket, virágot, gyü-mölcsöt, fejet, csendéletet, utcarészletet, ornamentet, mindebben nincsen elég végcél, ez mind csak *lerajzolás*, passziv működés, ez úton nem tanuljuk rajzzal magunkat kifejezni, ez nem fog-lalkoztatja eléggé az ifjúság *pszihéjét*, legkevésbbé a leányét; innen van, hogy azután abba is hagyja idő előtt minden tanuló a rajzolást, nem folytatja, mert az ellankasztó hatással volt rá.

Az ifjúság képzeletdús, a fiú is, a leány is, kiki a maga módja szerint; az ifjúságban csodálatra méltó energiák szuny-nyadoznak; ha ezeket lekicsinyeljük, nem foglalkoztatjuk, — pedig rajzoktatással mennyire, de mennyire lehet! — és helyette mindenképen olyan erőket akarunk működésbe hozni és fejlesz-teni, melyek ott nincsenek, ezáltal természetellenesen járunk el, természetellenesen tanítunk és annál kevesebb eredményt is vár-hatunk. Az ifjúság aktiv akar lenni, nem passziv! Sem a fiú, sem a leány nem akar természet után *lerajzolni;* egyszer meg-próbálja, de másodszor már nem, annyira csalódik az egyszer, dús képzeletének a *lerajzolás* megsemmisítő csalódást okoz. Fiú is, leány is *fejből* rajzol csak; a fiú csatákat, vasútat, a leány virágot, dámákat, toalettet; vétek volna ezen csakis mosolyogni; ez az élet, ez egy ujjmutatás nekünk, t. i. a fejből való rajzolás

csakis ez lehet a tanításunknál is a helyes kezdet, ez a helyes folytatás is a rajzoktatáshoz; ez az élet, ez foglalkoztatja az ifjúság meglevő energiáját és képzeletét, ez természetes eljárás, ez vezet a kifejezőképességhez; ez a rajzoktatás igaz célja, kezdete és menete.

Az igaz művész is mindig fejből rajzol, fejből tervez, alkot, komponál; a természetből ő csak anyagot vesz, részlettanulmányokat; az elméletek is, mint pl. a látszattan, csak correctivumul szolgálhatnak neki bizonyos esetekben. Csakis az oly művész áll feladata magaslatán, ki fejből, képzeletből tud dolgozni, csakis annak alkotásai keltenek mindenkor és mindvégig érdeklődést, azokban van gondolat, képzelet. A díszítő művészet, a népművészet is mindig és kizárólag csakis fejből rajzol és dolgozik, csakis közbe-közbe vesz a természetből, a szemléletből rövid tanulmányokat, inkább csak megfigyeléseket. Oly egyszerű és igaz ez mind, s a rajzoktatás mégis eltávolodik tőle.

«De ez a fejből való rajzolás kezdetben nagyon is primitiv lesz», fogják mondani. Persze. Ha majd a rajzoktatással némi *szemlélet nyomán* való megfigyeléssel lassan némi realitást szereznek az iskolában a tanulók, a fejből való rajzok lassan reálisabbak, helyesebbek lesznek. A szemlélet után jön a rövidlélegzetű természet után való rajzolás, de ekkor ne legyen soha a tanuló az előtte való, lerajzolandó tárgy, modell rabja, az megöli képzeletét; a kettőben t. i. a képzeletdús fejből való rajz és a reálisabb természet nyomán való rajz egymásra való hatásában — koncentrikus körökben — áll elő majd a kívánt eredmény, a kifejezőképesség. Természetes, hogy a legfelsőbb fokon a hatások egybeolvadnak. Ez *aktiv* rajz, mely folyton gondolkodásra és cselekvésre, produkálásra ösztönöz.

Akármilyen iskoláról van szó, elemiről, polgáriról, felsőbbről, akár általános, akár szakszerű díszítőrajzról van szó, mindig csak aktiv és nem passziv rajzot tanítsunk, *megrajzolást* és nem *lerajzolást;* a mindenféle segédtanulmányokat, a sík- és térformákat, technikai gyakorlatokat, látszattant, ornamentikát stb. pedig fogjuk rövidebbre, mert ezek csak teoretikus értékűek. Fej-

ből való rajzolás legyen a legfőbb, akár általános, akár díszítő rajzról van szó, mely utóbbiról tán mondanom sem kell, hogy az a nőoktatás egyik legtipikusabb és legsikeresebb tényezője lehet és az is már ma.

A részleteket egy szaklapban fejtettem ki; itt csak néhány szóval rá akartam mutatni a rajzoktatás mostani Akhilles-sarkára. Hasonló eredményre jutott, hasonló témát fejtegetett egy remek, folytonos tetszéstől kisért beszédben Cizek tanár Wienből s felfogását egy páratlan hatású, gazdag kiállításban grafikusan is támogatta. De az egész kongresszusi óriási kiállításon is mindenütt azt a tendenciát lehetett teljesen határozottan látni: Vissza az élethez! Aktiv, alkotó, kifejező rajzot!

A dresdeni kiállításon újból láttuk, mint már az előbbieken is, hogy a rajzoktatást mindenütt a cselekvéssel, a produkálással kötik össze, izoláltan csak rajzoktatást kevés helyen láttunk, mindenütt már a legalsó fokán foglalkozással, iparral, műiparral kötik össze, s természetesen legelül járnak a praktikus amerikaiak, angolok, svájciak. A leány-rajzoktatást meg másként nem is lehet elképzelni, mint díszítő művészette' egybekapcsolva; a leányiskolában a passziv rajzoktatás nonsens. Derék magyar rajztanítónőink bizonyára lelkileg megerősödve jöttek Dresdenből haza és új kedvvel és bizalommal fogják itthon úttörő munkájukat folytatni.

Budapest. *Boros Rudolf.*

MARCEL PREVOST A NEVELÉSRŐL.

A méltán ünnepelt kitünő francia írónak egy régebb megjelent kötete, a «*Lettres à Françoise*» gyönyörű intelmek és életszabályok kompendiuma egy képzeletbeli unokahughoz intézve, mert *Marcel Prevost*nak magának sohasem voltak gyermekei. Ezekben a pedagógiai gyöngyszemekben *Marcel Prevost* kilép a regényírás keretéből s mint professzor, mint psycholog fejti ki reflexiói eredetiségét és gazdagságát. S hogy új és önmagához méltó hivatást talált e téren is a kiváló francia író, mutatják azok a kötetek, melyek a «Lettres à Françoise»-t csakhamar követték «Lettres à Francoise mariée» (Levelek a férjhezment Françoise-hoz) és legutóbb a most megjelent «Lettres à Françoise maman».

Françoise a nem létező, de a költő által oly előszeretettel rajzolt unokahug itt már tűzhelyet alapított magának, melynél gyöngéd asszonyi hatalmával uralkodik, körülötte nyugtalan, rakoncátlan fiatal nemzedék, melyből az ő feladata lesz férfiakat faragni. Feladata komolyságától áthatva fordul bölcs nagybátyjához tanácsért, hogy hogyan nevelje őket, s a vidám regények írója ezúttal súlyos pedagógiai fegyverzetet ölt magára, hogy a kérdésre megfelelhessen. Nem kell mondanunk a szellemes íróról, hogy mint pedagógus is egyénisége egész szeretetreméltóságát viszi bele mondandóiba, árnyéka sincs benne a pedáns leckéztetőnek; egy kissé mint orvos, egy kissé mint dajka és mint lelkiatya szól a kérdéshez.

A most említett újonnan megjelent kötetről *Marcel Prevost* egy kis előizelítőt is adott egy pár nap előtti felolvasásában, melyet egy pedagógiai társaság felkérésére nagyszámú tanítókból és tanítónőkből álló hallgatóság előtt tartott. *Marcel Prevost* ez alkalommal szükségesnek tartotta kimagyarázni, hogy

tulajdonképpen mi jogon emeli fel ő szavát a gyermeknevelés érdekében? Mi tapasztalatra hivatkozhatik ő a gyermekekkel szemben? Tisztában van azzal — úgymond, — hogy ezt a kérdést nem mulasztják el fölvetni előtte. De készséggel és habozás nélkül megfelel rá: «annyi megfigyelése, annyi olvasmánya nem elegendők-e annak bizonyítására, hogy a tárgy mindig érdekelte?» Amellett nem őrizte-e meg híven gyermekkori emlékeit és benyomásait s nincs-e joga — kérdi — azt állítani, hogy *a gyermektelen ember sokkal elfogulatlanabb és pártatlanabb helyzetben van a gyermekek megfigyelésére?*

A modern nevelésről szólva, *Marcel Prevost* konstatálja azt, hogy Franciaországban határozottan rosszak a nevelési és oktatási módszerek, ha ugyan módszerekről egyáltalában lehet beszélni, úgy találja, hogy Franciaország e tekintetben meglehetős hátra van, s ez talán abból a hamis felfogásból magyarázható, mellyel a legtöbb szülő vezetteti magát, akik azt hiszik, hogy a gyermek kizárólag az ő boldogításukra van rendeltetve. Egészen más következtetésekre jutunk el, ha egy pillanatig az ellenkező álláspontra helyezkedünk s abból indulunk ki, hogy a gyermekek önmagukért és nem miattunk vannak, s hogy tehát a gyermeknevelés célja mindenekfölött a gyermekeket abba a helyzetbe juttatni, hogy lehető boldogok legyenek. Ha ezt elfogadjuk, akkor arról van szó, hogy vizsgáljuk, tanulmányozzuk a gyermekek boldogságának előfeltételeit.

De vajjon minő módon? A módok természetesen aszerint változnak, amely fogalmat alkotunk magunknak az emberi boldogságról. Ha a gyermeknek ép, erőteljes szervezete van, ha akarata és kedélyvilága gazdag és fegyelmezett, ha meg tudja érteni a körülötte levő világot, úgy természetesen boldogabb lesz. Azért, amíg a gyermekek szülőik hatalma alatt állnak, ezeknek kötelességük testüket, kedélyüket, akaratukat, értelmüket képezni és kiművelni, számba véve azt a környezetet, amelyben élni lesznek hivatva, valamint a társadalmi viszonyokat, melyek közt kifejlődnek. 1912-ben egy olyan kis nemes úrfit nevelni fel — mondja *Marcel Prevost*, — mint 1750-ben, annyi

volna, mint biztos életcéltévesztésnek tenni őt ki. Viszont 1912-ben egy kis polgár és tőkepénzes fiát felnevelni, anélkül, hogy számot vetnénk arról, hogy fölserdülve az osztályharc legélesebb összeütközései közé lesz állítva, tudatlanság és könnyelműség volna.

De *Marcel Prevost* szereti tudományos formába önteni nézeteit és tapasztalatait s erre vonatkozó axiomáját így fejezi ki: «gyermeket nevelni annyi, mint veleszületett erőit kifejteni és fegyelmezni az egyén és a társadalom legnagyobb javára».

Mint volt polytechnikust, *Marcel Prevost*-t egész előkészültsége és szellemi iránya arra vezeti, hogy megkisérelje tantételét egy erkölcs-mechanikai törvény principiumába foglalni össze, mely analog az erők parallelogrammja törvényével, vagyis szerinte 1. a született és szerzett szokások az erők parallelogrammja törvénye szerint szervezkednek; 2. nevelése végén a gyermek jelleme e két komponensből alakul ki.

Íme a theoria. De hogyan fest ez a gyakorlatban? Erre vonatkozólag *Marcel Prevost* néhány új eszmét vet föl. Először is azt vitatja, hogy a nyolcadik életév előtt a könyv távol van attól, hogy elősegítse a gyermek lelke fejlődését, csak akadályozza s eltéríti azt útjából. A könyv — úgymond — végzetesen tolakodik közéje és a tárgyak, azaz a természet közé; tehát a nevelő szorítkozzék csak a szóbeli és tapasztalati előadásra, művelje ki a gyermek megfigyelését. A könyv — kiált föl *Marcel Prevost* — a nyolcadik év előtt a gyermek legveszedelmesebb ellensége. A könyvvel együtt az idegen nyelvek túlkorai oktatása a legbiztosabb módja annak, hogy a gondolkodó erőt a gyermekben elernyesszük. Minő ártalmas géniuszban teremhetett meg — kiált föl — először az a gondolat, hogy két különböző nyelvet tanítsunk egyszerre egy gyermeknek, ki még egyet se tud? Nézzük ezt a csöppséget, ki csak most kezd dadogni s mi kényszerítjük arra, hogy a dolgoknak két különböző jelentést tanuljon meg adni. Nem őrület ez?

De ne tömjük meg, folytatja *Marcel Prevost*, túlságosan erkölcsi leckékkel se a gyermek fejét. Még nem képes azokat

felfogni veszedelem nélkül. Nincs szükség bonyodalmas okoskodásokra sem: a példa és az állítás elég. A gyermeki élet összes morálja — szépen jegyzi meg itt *Marcel Prevost* — e két intelembe foglalható bele: engedelmeskedjél és ne hazudj!

Nyolc éves korban már megengedhetőnek véli *Marcel Prevost*, hogy a gyermek könyvhöz nyúljon. Itt kezdődik a tulajdonképeni oktatás. De itt is föllázad itélete az eddigi módszerek ellen. «Az egész módszer, melyet hirdetni szükségesnek tartok, e pár szóból áll: nem tanítni semmit a levegőből és mindig ugyanazt tanítni, csupán az oktatás terjedelmét és intenzivitását módosítva.» Példának okáért: milyen legyen a földrajz elemi oktatása? Lerajzoljuk a fekete táblán a tantermet, ponttal jelölve meg azt a helyet, hol a gyermek áll. Azután köröskörül odarajzoljuk vázlatosan a házat, majd az utcát, útat, melyen a ház áll s így lassan-lassan elébe ábrázoljuk a falut, vagy várost, a legközelebbi folyót, hegyeket, majd az országot, Franciaországot, Európát s végre az egész földet, úgy hogy az oktatás ezzel szinte megelevenül, valósággá lesz.

Jobban megvilágítva még ezt az axiomát *Marcel Prevost* úgy fejezi, hogy mindamellett, amit tanítunk a gyermeknek, központja maga a gyermek kell hogy legyen s e központhoz a szerzett ismeretek szakadatlan lánca kell hogy vissza vezessen. Azután az első idegen nyelv, melyet a hazai után tanítunk, a latin legyen és pedig úgy tanítsuk azt neki, mint élő nyelvet. Nincs semmi ok arra — jegyzi meg *Marcel Prevost* — hogy ha mindkét nyelv tanításánál ugyanazt a módszert alkalmazzuk, miért ne értse és beszélje egy tizenkét éves gyermek a latint ép oly jól, mint társa a németet, mely pedig sokkal nehezebb.

Ugyanakkor kifejlesztjük, fegyelmezzük a gyermek érzelmeit, megtanítjuk jónak lenni, de nem túlságos jónak. Ezzel persze nem azt akarja mondani *Marcel Prevost*, hogy haszontalan kis semmirekellőket neveljünk belőlük, hanem olyanokat, akik nem félnek egy-két ütlegtől sem s alkalmilag maguk is képesek legyenek annak osztogatására.

Így követi a kitünő író fejlődésében a gyermeket bölcső-

jétől egész huszadik évéig, amint azt teljes egésszé foglalva, rendszerbe illesztve adja a «Lettres à Francoise maman» új kötete. Már ebből is látjuk, hogy *Marcel Prevost* a gyermeknevelés eddigi rendszereivel teljességgel nincs megelégedve; szerinte ez teljesen csődöt mondott. Említett fölolvasásában *a tanítóképzés ügyéről* is szólott meleg szavakkal s az elismerés és mély tisztelet hangján emlékezve a tanítói karról. «Csodálom őket — szólt többek közt — bámulom jellemüket, ismereteik terjedelmét hivatásukban való odaadásukat. A tanítóképző, honnan kikerülnek, oly írókat, tudósokat képez belőlük, kik, mint minden apró bizonyság tanusítja, képesek e tudományt előbbre vinni s nyelvünk díszére válni, de arra nem — legalább csekély kivétellel — hogy tudatlanokat oktassanak».

Kétszáz éve annak, hogy Fénelon klasszikus műve a nőnevelésről az «Education des filles» megjelent és másfélszáz év vihara tombolt el Rousseau «Emil»-je fölött. Marcel Prevost most méltán sorakozik e nagy oktatókhoz. A «Lettres à Francoise» vademecuma lesz az anyáknak gyermekeik nevelésénél. Marcel Prevost szellemes kritikája nevelési rendszerünk félszegségei között, mely felöleli a gyermek egész életét, teste, agya, szíve és jelleme első kiformálódásából a 16. évig, a legszebb emberi regény amit elképzelni és megélni lehet. Könyvének két kis hőse, kiket szemünk előtt látunk fejlődni, nőni, saját gyermekkorunkat idézi elénk, az a mód pedig, mellyel Marcel Prévost a tudomány pozitív igazságait tárja elénk gyakorlati nevelési ideáljai gyanánt, akár a hygiéne, akár a nevelésügy problémái fölött elmélkedik, hasznos tanulságok forrásául szolgálhat minden szülőnek és pedagógusnak. Az első laptól az utolsóig igézete alatt állunk az író kiváló egyénisége varázsának, annak a könnyű «causerie»-nak, amelynek tónusa az élet legsúlyosabb és legkomolyabb igazságát is vonzóvá tudja tenni előttünk, finom megfigyeléssel mutat a fejlődő nemzedék hibáira, elismeri jó tulajdonságait s egyaránt megjelöli az útakat, melyeken amazokat elkerülhetjük, ezeket pedig az ifjúság hasznára fordíthatjuk.

Budapest. *Várnai Sándor.*

ZONGORATANÍTÁS AZ INTERNÁTUSOKBAN.

Mindenhol tapasztaljuk, hogy a zongoratanítás igen nagy mérveket ölt a társadalom minden rétegében; a szülők részint keresetforrás céljából, de inkább gyermekeik műveltségének kiegészítéseképen még nagy áldozatok árán is zongorázni tanítatják gyermekeiket. Minthogy a tanítás ezen tárgya átlag nagyon sok időt, pénzt, tanító és gyermek részéről igen fáradságos munkát kíván, méltó komolyan foglalkozni azzal a kérdéssel, hogy ezen értékeket miként használjuk fel célunk elérhetése szempontjából. Különösen sok időt és fáradságot vesz igénybe a zongoratanítás az internátusokban, ahol még a legnépesebbekben is majdnem minden növendék tanul zongorázni. Fontos tehát, hogy az ott folyó zongoratanítást lehetőleg eredményesen, a tanerők és tanulók túlerőltetése nélkül irányítsuk. Elsősorban azzal kell tisztába jönnünk, hogy érdemes-e minden zongorát tanulni kívánó növendéknek igazán zongorát tanulnia.

A legszerényebb tehetséget is érdemes fejleszteni, mert ha kedvvel és behatóan foglalkozunk a zenével, a befogadóképesség és értelem erősbödik és ezzel együtt a hozzávaló kedv is.

Ellenben, ha hónapokig tartó szakszerű tanulmányozással kell róla meggyőződnünk, hogy tehetségtelen a tanuló, akkor úgy szülő, mint gyermekkel szemben egész rábeszélőképességünket igénybe kell vennünk, hogy meggyőzzük őket a továbbtanulás hiábavalóságáról és rávegyük őket a zongoraoktatás abbahagyására. Ne gondoljuk azonban, hogy ezáltal a zene iránti szeretetet befolyásoljuk, sőt ellenkezőleg. Ha a félve várt, tanítóra és tanulóra egyaránt kínos zongora-órák megszünnek, ha a gyűlölt gyakorlatok letünnek a napirendről, akkor gyakran megőrizzük a későbbi életre a zene iránti szeretetet.

Amennyire csak lehet, adjunk alkalmat a tehetségtelen

gyermekek zenei kiképzésére azáltal, hogy jó zenét halljanak. Nem lehet eléggé figyelmeztetni a szülőket és tanítókat a jó házi zene ápolására. Oly tehetségtelen gyermekek, kiket még a zene hallása is untat, igen ritkák, de éppen ezeket kell úgy vezetnünk, hogy az általok betanítandó zenedarab az értelmök mértékéhez legyen viszonyítva. Ez természetesen internátusban könnyebben kivihető, mint magánházban, mert ott több jól képzett tanerő áll rendelkezésre, kik tapasztalatokban gazdagok. Leghelyesebb lenne az internátusokban hetenként egyszer-kétszer zenei estélyeket rendezni, melyeken csak azok a gyermekek vesznek részt, kik önként jelentkeznek, minden kényszer nélkül. A tanítónők egyike átveszi ezen estélyeknek a vezetését; azonban ne adjon ezen összejöveteleknek oly jelleget, mintha az tanóra lenne. Minden gyermek tetszése szerint játszik; a többiek hallgatják, kritizálják; a tanítónő előjátszik egy vagy más olyan darabot, melyről tudja, hogy azzal fiatal hallgatóit megnyeri. Közben elmond a zeneszerzők életéből egyes dolgokat, buzdítja a szorgalmasakat és általában lelke az egész összejövetelnek. Ezen zenei estélyeken azonban az éneknek is nagy szerepet kell juttatni, még pedig a karéneknek, amivel általában az iskolákban is sokkal behatóbban kellene foglalkozni. Jól képzett iskolai énekkarok mennyit tudnának tenni. Csak azokat a zeneileg egészen tehetségtelen gyermekeket kellene a karból kizárni, kiknél a zene két alapkövetelménye: a hang és a taktusérzék hiányzik. Minden normálisan fejlődő gyermek másfél vagy két év alatt megtanulhatja folyékonyan olvasni a hangjegyeket. A zenei estélyeken a karvezetőt a gyermekek közül kell választani; ez buzdítaná önérzetüket és felelősségérzetüket növelné. A tanitónő legyen a gyermekek tanácsadója és segítője, de csak akkor szóljon bele a dolgaikba, ha arra a gyermekek megkérik, úgy hogy minden kényszer távol álljon az ily zenei estélyektől. A gyermekek örüljenek ennek az órának és ne vegyék tehernek. Ezek a zenei foglalkozások az oktatásra is jó hatással lennének, mert a gyermek látkörét nagyobbítják, itélőképességét fejlesztik, izlését finomítják és a zene iránti szeretetét növelik. A darab ki-

választásánál annyira, amennyire csak lehet, a gyermek izlésére is tekintettel kell lennünk. Ezt leginkább úgy ösmerhetjük fel, ha tehetségének és technikájának megfelelő darabokat előjátszunk és szabad választást engedünk neki, hogy melyiket akarja megtanulni. Ily módon betekintést nyerünk a gyermek izlésébe és felfogóképességébe, becsvágyát felkeltjük azáltal, hogy véleményét elfogadjuk; és meglátjuk, hogy több szorgalommal és kitartással fog gyakorolni, mintha mi adnánk elé egy darabot, mely a mi izlésünknek megfelel ugyan, de nem a gyermeki értelemhez van mérve. Természetesen minden darabot, ami itt figyelembe jöhet, gondosan kell megválasztani, hogy körülbelül a technikának ugyanazon a fokán álljanak, mert különben a kevésbé tehetséges vagy szorgalmas gyermekek természetesen a könnyebbet választanák, még akkor is, ha ez nem is tetszik nekik. Az etüdöknél és tanulmányi daraboknál úgyis egy bizonyos sablonhoz vagyunk kötve; annál inkább törekedjünk az előadási daraboknál arra, hogy a gyermeknek azzal örömet szerezzünk. Ha a gyermeknek hetenkint három órája van, amint internátusokban rendesen szokott lenni, akkor ajánlatos előrehaladottabbaknál egy órát a négykezes játéknak és az elméleti oktatásnak szentelni. A napi gyakorló-óra rendesen egy vagy másfél órára van korlátozva, tehát két zongora-óra között legfeljebb két gyakorló-óra van; tehát csak nagyon csekély előrehaladást várhatunk, ami mindkét félre nyomasztólag hathat. Ahol a zongorajáték, mint pl. az internátusokban is, csak mellékes dolog — amint csak az is lehet — ott az elméleti oktatás szűk korlátok közé van szorítva. Ha hetenként $^1/_4$—$^1/_2$ órát fordítunk erre, ez elegendő ahhoz, amennyi a gyermeknek szükséges a darab megértéséhez. Az elmélet iránti érdeklődés a gyermekeknél nem általános, általában csekély. Ahol ez az érdeklődés megvan, ott a további kiképzésére, az összhang és Generalbass tanulmányozására az intézetben töltött idő után van még elég idő. Az óra többi részét, enyhítésül a szürke teóriának, négykezes játszására használjuk fel. Ha gonddal és okosan választjuk meg ehhez a darabot, ez több tekintetben nagy hasznára válik a gyermeknek és

úgy tanítónak, mint tanulónak nagy örömet szerez. Követeljük mindenekelőtt a prima-vista játékot; ez későbbre is megbecsülhetetlen előny, mert megtanulja a gyermek a lapról való játszást és nincs kényszerítve mindig csak a fáradsággal betanult darabokat játszani, ha játékával másnak örömet akar szerezni. A négykezes játék az izlést is nagyban fejleszti. A négykezes játékkal a gyermekeket a körülményekhez képest csekély tudás mellett is megismertethetjük a klasszikus mesterművek nagy részével, ami kétkezes tanulmánynál sokkal nehezebb. Természetesen figyelemmel kell arra lennünk, hogy a gyermek egyenlő mértékben játszék primot és szekundot, hogy mindkettőben egyformán ügyeskedjék. Az étüdök és előadási darabok játszásánál tökéletes, korrekt, hibanélküli játékra kell törekednünk, akkor a lapról való négykezes játéknál kisebb engedményeket — milyenek a helytelen ujjrakás, egynémelyik átmenetnek önkéntes vagy önkénytelen egyszerűsítése és más hasonlók — megengedhetünk, feltéve, hogy az ütemet szigorúan betartjuk és játék közben a szerző szellemébe mégis behatolunk. Nagyon hasznos, két meglehetősen előrehaladott, egyenlően játszó gyermeket négykézre játszatni, vagy két zongorán játszanak, úgy hogy taktust üssünk nekik; így az ütemre és pontosságra szoktatjuk őket és többnyire nagy kedvet találnak az együttjátszásban. Az ujjgyakorlatokat sajnos, nem szabad elkerülni, hisz az alapos oktatásnak bizonyos mértékben alapja; de a legcsekélyebbre kell szorítkoznunk ott, hol csekély tehetséggel és hiányos szorgalommal van dolgunk. A tehetség ezáltal nem lesz nagyobb, de a kevés szorgalom még kevesebb és a zongorajátékban való öröm teljesen elmúlik. Már Schumann mondja «Musikalische Hausregeln»-jeiben: «Hanglétrákat és ujjgyakorlatokat szorgalmasan gyakorolj!» Vannak azonban emberek, akik azt hiszik, hogy ezáltal mindent el lehet érni és késő öregségükben is több órát szentelnek a mechanikus gyakorlatoknak. Ez éppen olyan, mintha valaki arra törekednék, hogy nap-nap után gyorsabban tudja elmondani az *abc*-t. Ennél jobban kell az időt felhasználni. A zenetörténet tulajdonképeni oktatásáról ily korlátolt idő alatt

természetesen szó sem lehet; de úgy gondolom, a gyermek érdeklődését és kedvét fokozzuk, ha egy darab tanulása előtt néhány szóval azt a kort jellemezzük, melyben a szerző élt és életének fontosabb részleteivel megismertetjük. Az irodalom műveiben is otthonosabbak vagyunk, ha a szerzőt, mint embert ösmerjük; a zenében is éppen így van. A tanuláshoz való kedvet és a zenei értelmet azáltal nagyon fejleszthetjük, ha oly darabokat játszunk elő, amely a gyermeknek úgy tűnik, hogy még nagyon nehéz eljátszani, de szorgalommal elérhető az eljátszása. Saját tapasztalatomból tudom, hogy mindig kettőzött buzgalommal játszottam és iparkodtam előrejutni, ha tanítóm óra végén valami szépet előjátszott ezzel a megjegyzéssel: «Ha szorgalmas lesz, nemsokára maga is játszhatja ezt.» Még egy szavam lenne az utóbbi évtizedben divatba jött kívülről való játszásról. Ez valósággal sport, pedig a művészet szenved ezáltal. És mindenekelőtt tanulás közben kell igen korlátozni. Mindenesetre kellemes, ha néhány darabot kívülről tudunk, az emlékezőtehetség erősítésére is alkalmas, azonban dilettánsoknak szükségtelen és a gyermekek játékára többféle veszedelmet hozhat. Elsősorban a pontosság szenved; ugyanis majdnem lehetetlen a gyermeki elmének, minden hangnak a biztos értékét, minden előjelet, egyszóval a zenemű tagosultságát betartani. Azonkívül az előadás is veszít teljességéből, ha a gyermek fel a megakadástól és egész figyelmét a következő hangok keresésére kell összpontosítania. Egyébként a kívülről való játszás adomány; ott, ahol ez a tehetség meg van, ne nyomjuk azt el, hanem észszerű határok között tartsuk és a hangjegy nélkül való játszás közben is mindig abszolut korrektségre törekedjünk. Étüdöket és tanulmánydarabokat sohasem szabad kotta nélkül játszani. Ahol a kívülről való játszás adománya hiányzik, nem is kell azt erőltetni, mert sok idő eltelik ezzel és mégsem érünk el vele sokat és a gyermeket kifárasztjuk. Legfeljebb időről-időre egész rövid könnyű darabokkal tehetünk egy-egy kísérletet.

(Folytatjuk.)

Budapest. *Haecke Károlyné.*

NÉPNEVELÉS ÉS A NŐK VÁLASZTÓJOGA.

A patriarchális élet egy idejét multa maradványa az a tévhit, hogy a nevelés csak az asszony dolga, kizárólagosan nőies foglalkozás, tulajdonképen *csak* az anyák feladata. Ez a hit abból a korból származik, amikor a nő szociális és produktiv működését is nemi működéssé bélyegezték. A primitiv időkből származó munkafelosztás a nőnek és férfinak a létfenntartást befolyásoló viszonyaiból folyt a fejlődés törvényeinek megfelelően. Ezekhez a viszonyokhoz kellene tehát tovább is alkalmazkodnia. Ennek ellenére megrögzött és igen nehezen megingatható a nevelés női működéssé való minősítése.

E tévedés gyökere abból a zürzavarból táplálkozik, amely az emberiség nemi és társadalmi funkcióinak összebogozásából származik. Világosan meg kell mindenekelőtt különböztetnünk, hogy az anya csak egyetlenegy dologban pótolhatatlan: gyermekének anyatejjel való táplálásában. A csecsemő *szoptatása* az emberré fejlesztés nagy és bonyolult folyamatának egyetlen nemi ténye. A többi, kivétel nelkül, mind szociális, azaz a nemtől független működés.

Hogy a gyermek testi ápolása, nevelése és oktatása mind szociális működés, ezt bizonyítják a hajadon vagy gyermektelen nők s mindazok a férfiak, kiknek valamelyes közük van a gyermekápoláshoz, neveléshez, vagy oktatáshoz. Nem véletlenség, hogy Pestalozzi, Fröbel és a férjnél nem levő Ellen Key többet tettek az emberiség nevelése érdekében, mint számtalan nemzedék milliónyi anyja.*

* Tisztelt munkatársunk felfogásával sokban nem értünk egyet; cikkét azért közöljük, hogy a nevelés kérdéseinek mindenoldalú megvilágítására szolgáltassunk alkalmat. *Szerk.*

Mint minden tévesen nemhez kötött szociális munka, sütés, főzés, takarítás stb. — a gyermeknevelőshez tartozó minden munkának helyes teljesítése a hajlam, tehetség és kiképzés nélkülözhetetlen háromságától függ. Ezt a három — az anyaságtól független — tényezőt férfiaknál épen úgy találhatjuk, mint nőknél. Sőt könnyen érthető, hogy férfiak és gyermektelen nők szinte világosabban felismerhetik a nevelés nagy törvényeit, mert őket a szubjektiv érzések nem zavarják a nagy terület teljes áttekintésében.

Nem tudjuk, Charlotte Perkins Gilman, Hedwig Dohm milyen nevelői voltak saját gyermekeiknek, de hogy mint pedagógiai teoretikusok mérhetetlen szolgálatot tettek a kulturvilág nevelőinek: tagadhatatlan.

Ők legmélyebb forrásokból kiindulva bebizonyították, hogy nevelés, ápolás, oktatás nem ösztönszerű munka, hanem alapos tudást és nagy művészetet igényel. Olyan tulajdonságokat és ismereteket követel, amelyek az anyaságból kifolyólag nem fejlődnek ki maguktól az anyában. Hiszen ha a természet a nevelés lelki és fizikai tehetségét összekapcsolta volna az anyasággal, mint ahogy összekapcsolta vele a szoptatás képességét, akkor kevesebb fogházra és kórházra volna szükség a világon.

Amit nagy pedagógusok a gyermek szellemi nevelése érdekében tettek, azt a testi nevelés, az ápolás terén fiziológusoknak, férfi- és nőorvosoknak köszönhetjük. Hogy mind a két területen még nem közkincs az emberré fejlesztés nagy tudománya, azt az észszerű ápolás hiányában világszerte pusztuló apró gyermekek hekatombái mutatják, meg a kultiválatlan, durva, neveletlen emberek tömege. Mind ezek az ösztön és hagyomány megbizhatatlan pilléreire épített nevelés és ápolás áldozatai. A fejlődés a szülői feladatokat közkézre játszotta át. A község, az állam lett az emberré fejlesztés leglényegesebb tényezője. Ennek ellenére azonban a közvélemény még mindig kizárólag csak a nőt, az anyát vonja érte felelősségre.

«A nevelés az anya kezében nyugszik», ez a legelkopottabb,

de egyúttal a legszívósabb frázisok egyike. A legtöbb kulturállamban fennálló törvényes iskolakötelezettség a nevelés és oktatás feladatát a szülők kezéből áthelyezte a nyilvánosságéba. Igaz, hogy hivatalos megállapítás szerint csak az oktatást vették ki a család hatalmából, és a nevelést meghagyták az anya kezében, de a mindennapi élet mindjobban kidomborítja, hogy az oktatás és nevelés elválaszthatatlanul össze van forrva. Ezt még a legnehézkesebb szakkörökben is kezdik felismerni. A közoktatásügy egyik legnagyobb problémája ennek megfelelően a nevelés beleolvasztása az oktatásba.

Minél tovább jutunk e téren, annál világosabban domborodik ki, hogy a nevelés ép úgy, mint az oktatás, politikai szabályozás tárgya. Ezt felismerve, a nőnek politikai jogokra való törekvésében fel kell ismernünk a technikai és gazdasági változás hatása alatt elveszett befolyásnak visszaszerzésére irányuló törekvést. Amint a nő a gyárba, az üzletbe követte a maga házi munkáját, amikor ipar- és kereskedelem elvette tőle, úgy a családjából kivitt nevelési munkához is a megváltozott viszonyoknak megfelelő eszközökkel akar hozzájárulni. A politikai jogokért küzdő nők tisztában vannak azzal, hogy a saját gyermekeikkel és az összességgel szemben csak akkor teljesíthetik tökéletesen anyai feladatukat, ha e jog hiánya nem korlátozza őket. Ennek igazolására elég, ha futó pillantást vetünk a nevelés közüggyé fejlődésére. Három éves korától kezdve «óvóköteles» nálunk a gyermek. Arról csak nem lehet szó, hogy az óvoda az oktatás helye?

Mindazok a rendeletek, melyek a gyermek iskolán kívüli életére vonatkoznak: a nevelés tényei. Értük tehát a közoktatási politika, nem pedig az anya felelős. Ezért mindenképen igazságtalan még ma is kizárólag az anyának tulajdonítani a nevelés jó, vagy rossz eredményeit. De ugyancsak a nevelés szempontjából — ebből is — igazságtalan a nőt a politikai jogok gyakorlásából, a nevelésbe való ilyen befolyásból, kizárni. A nő nem mondhat le az emberiség legnagyobb munkájában való részvételről és ez a munka nem is nélkülözheti a nőt.

Az élet nem nőies, a nevelés sem lehet csupán asszonyi dolog, de minthogy az élet nem is férfias, a nevelés férfiügygyé sem válhat. *Emberi* az életünk, tehát a férfi és a nő közös szociális munkáján kell felépülnie. Ahol a politika kizárólagosan férfiügy, ott teljesen kielégítő nevelési eredményekre nem számíthatunk.

Ezt azok az országok bizonyítják, amelyekben a nők politikai munkájukkal a «férfiállamok» nevelési munkáját messze fölülmuló eredményeket teremtettek. Wyoming, Colorado, Utah, Idaho, Washington, California, Ausztrália, Finnország és Norvégia bizonyítják, hogy ahol a nő politikai jogokhoz jut; ezeket elsősorban szociális reformok érdekében használja fel, mindenek fölött pedig népnevelési és népmüvelési munkára fordítja. Ezek az államok előljártak az alkohol és dohány gyermekek számára való eltiltásával. Ezek tiltják legszigoruabban a gyermekmunkát, gyermekeknek nyilvános mutatványokra való felhasználását. Coloradó, amelynek évek óta női közoktatásügyi minister van,* a leghathatósabb és legtökéletesebb, a gyermekélet minden veszedelmét megelőző gyermekvédelemnek a hazája. Sőt az egész világon diadalmasan átvonuló gyermekbíróság, az eminenter nevelési intézmény megteremtőjének bizonyítása szerint, szintén csak a nő politikai befolyása révén juthatott Coloradóban érvényre, ahonnan az egész világ összes kulturállamai átvették.

Ben B. Lindsey bíró ugyanis éveken át hiába sürgette a gyermekbíróságokat, Coloradó parlamentje nem hederített rá. Amikor pedig eszményének gyakorlati megvalósítása érdekében képviselőnek akarta magát megválasztatni, mindaddig buktatták, amíg a nők megkapták a választójogot. Az asszonyok pártközi egyetértéssel jelölték és mint pártonkívülit be is hozták Coloradó parlamentjébe, amelynek ma is dísze a gyermekbíróságok nagy megteremtője.

* Reményünk van arra, hogy a minister-asszony a Választójogi Világszövetségnek 1913 junius 15—20-ika között Budapesten tartandó kongresszusára eljön hozzánk.

Az iskolai könyvtárak eszméje is olyan országokból indul ki, amelyekben a népnevelési politikát férfiak és nők együtt intézik. Hogy milyen leleményesek, milyen ötletesek és gondosak az ilyen országok nevelői, azt pl. Utah egy érdekes intézménye mutatja. Ott esti 9 órakor *takarodót harangoznak.* A gyermekek esti harangjának (childrens curfew bell) szava után 14 éven aluli gyermekeknek már nem szabad házon kívül tartózkodniok.

Igen szigorú törvényes intézkedésekkel óvják ezekben az országokban a gyermekeket a pornográfiától. Szellemi táplálékot, játékra, sportra való alkalmat nyujtanak a gyermeknek és ez a pornográfia iránti érdeklődésüket csökkenti.

A nőnek közvetlen politikai befolyásával a közoktatás és népnevelés ügye csak nyerhet s ezért súlyos ellentmondásba keveredik, aki a népművelődés fejlődését óhajtja, a nők politikai jogokra való törekvésével azonban közömbösen áll szemben, vagy pláne ellene szegül. Aki híve az egyiknek, kell, hogy a másikat is pártolja, mert aki a nő választójogát ellenzi: nem csak az igazság ellen vét, hanem a népnevelés megfelelő fejlődésének is útját állja.

Budapest. *Bédy Schwimmer Rózsa.*

KÜLFÖLDI LAPSZEMLE.

Erkölcsi nevelés.

Szivünk sokszor sugja, hogy bármilyen erkölcsi nevelésért küzdjön is valaki, mindig nagyon lelkesíti küzdelmében, ha minél több társa van és ha a jövő generáció minél szebb fegyverrel indul útnak. Viszont eszünk is sokszor világosan látja, hogy akármilyen úton-módon igyekszik is valaki akármilyen erkölcsi cél felé, a nagyszabású szó, a sok boldogságot mozgató terv — legalább is a meggyőződését és az érzés világát — erősen befolyásolja.

A Revue Pedagogique ezidei évfolyamában tágkörű értekezések jelentek meg a jövő morálpedagógiájáról és megjelent nem egy hatalmas megfontolás, nem egy világboldogító koncepció. Nem is szabadulhatunk röviden egyiknek a hatásától sem!

Gabriel Compayré — az Institut tagja — foglalkozik *az erkölcsi tanitás alapelvei*vel általánosságban. A *márciusi* füzetben közrebocsátja fontos méltatását arról a pályázatról, melyet az erkölcsi és politikai tudományok akadémiája hirdetett. A pályázat tárgya az volt, hogy milyen helyet foglaljon el az erkölcsi tanítás a közoktatás különböző fokán és hogy módszerei milyen kritikai elbírálás alá esnek.

Compayré először a tárgynak a fontosságát hangsúlyozza. Felhozza mellette, hogy náluk csak magában az elemiben 120.000-en tanulják évenként; hogy a pesszimisták szerint az erkölcs gyakorlása hanyatlik, hogy a kisebb vagy nagyobb sikertelenségnek minden valószinüség szerint módszerbeli hiba az oka. Azután felemlíti, hogy a nyolc pályázó közül a három kitüntetett jónevű tanár és filozófus, vagyis hogy tudósok bizonyultak méltónak a kérdéses probléma tárgyalására. Utána pedig fejtegeti tulajdonképeni főtémáját, azt, hogy miben egyezik meg és miben tér el egymástól a három kiváló író, hogy melyek a főgondolataik és hogy ő hogyan vélekedik arról, amit tőlük olvasott.

Elmondja, hogy mind elismerik az állam jogát az erkölcsi tanításra, és mind mentek maradnak olyan túlzásoktól, mint p. o. hogy az iskola is, a család is jogtalan erőszakot követ el a gyermeken, ha mások erkölcsi felfogását plántálja bele, vagy hogy nem adhatók elő a kötelességei a becsületes embernek, mert az sem tudható, hogy alapjában véve milyen a becsületes ember.

Elmondja, hogy — állami tanításról lévén szó — mennyire távoltartják magukat az egymásnak ellenmondó vallási és filozófiai

irányoktól; hogy teszik ezt mindjárt azért, mert a sokféleséggel gyengítenék az erkölcsöt, ahelyett, hogy erősítenék, meg mert nem akarnak egyoldaluak lenni.

Az egyoldaluságot illetőleg erősen felhívja a figyelmünket arra, hogy az egyik pályázó szerint tanítsa az iskola a polgári- és a büntetőtörvényt. Ezt rosszalná, mert ez csak a kész emberekre gondol; mert nem beszél azokról a kötelességekről, melyekkel kiki önmagának tartozik, mert a bűntől való védekezés közben elhanyagolja a jó kifejlesztését, végül pedig, mert a lelkiismeretre vonatkozóan csak a felvilágosítással törődik és nem vet ügyet a felhevítésre. Int, hogy nemannyira egyes kötelességek felsorolása a fontos, mint általában minden kötelesség, minden bátorság megszeretése olyan szeretettel, mely erőt ad a cselekvésre.

Súlyt vet rá, hogy a legtöbb emlékirat az elemi iskolákkal foglalkozik legbehatóbban. Nagyon helyesli ezt, mivelhogy ez az iskola neveli a nemzet kollektív lelkét, mivelhogy innen indulnak ki a vélemények nyugtalanságai. Ebből az alkalomból megragadja azt az aggodalmat is, hogy vajjon a tanítónövendékeket előkészítik-e eléggé fontos hivatásukra. Sokat várna erősebb filozófiai képzésüktől. Nem osztja azt a gondolatot, hogy vegyenek részt a liceum bölcsészeti tanfolyamában, hanem nagyon tanácsolná, hogy egy-egy időre járjon be hozzájuk mindenütt akár egyetemi tanár is és tágítsa a látókörüket néhány magasabb színvonalú előadással. De ezt ő is csak úgy tartja jónak, ha ilyen tanítás hatása alatt sem megy át idő előtt túlsok elmélet a kisiskolások tanításába. Ellenkezőleg, azokkal ért egyet, akik avval kezdik, hogy az intézeti magaviseletet irányítják; akik törekszenek rá, hogy a példa jó, a figyelmeztetés helyes, a fegyelem tevékeny legyen; akik csak ezután csak fokozatosan térnek át arra, hogy lelkiismeret és öntudatosság lépjen fel, hogy a tettekben megfontoltság és okosság érvényesüljön.

Az egyik kitüntetettel együtt hevesen elitéli a harcoló, a személyes élű, polemikus erkölcstanítást márcsak azért is, mert ez megfosztja a tanítót az őt megillető derült nyugalomtól és attól az erőtől, hogy ne zavarja, hanem képezze a lelkeket Nem barátja a kritikai szellemben sem a túlkorai megérlelésnek. Ellenben lelkes híve annak, hogy a kötelességérzést minél előbb felébresszék. Nagyon gyönyörködik annak a munkájában, aki már kisdedóvóknak is írt családias mintatársalgást erről a hatalmas lelki erőrel és aki evvel nemcsak az akarathoz, hanem az észhez és a szívhőz is tud szólni.

A középiskolánál kedvét leli abban, hogy sok idő és sokféle nemes, tanúlságos tárgy áll az erkölcsi tanítás szolgálatában. Főleg mégis az osztályfőnöknek juttatja azt a szerepet, hogy mindennapi és klasszikus példákon közvetve is közeledjék az erkölcsi elmélkedésekhez addig, amíg a filozófia körében helyet találhatnak direkt etikai magyarázatok.

Okosnak tartja azokat a hangokat, melyek sajnálják, hogy az egyetemen nincs tanfolyam az irott jog előtt a természetes jog elveire és hogy — ahelyett, hogy a történelemmel meg a rendszerek bírálatával nagyon is sokat vesződnek — nem törődnek többet a tanítványok erkölcsi és gyakorlati kiképzésével.

Végül idézi az egyik dolgozatnak azt a szép credoját, hogy:

«Hiszek az emberiség erejében. Hiszek az értelemben. Hiszek abban a támogatásban, melyet szüntelen megkapok minden idők bölcseitől, azoktól a nagy szellemektől, akik keresik az igazságot és szenvedélyesen vágynak az ideálra. Hiszek a jóban és hiszek megvalósításának a lehetőségében.» Ehhez hozzáfűzi saját szavaival azt a hitvallását, hogy szükséges a jót hirdetni, hogy szükséges azt prédikálni.

Ugyancsak *februárban* a második dolgozat arról számol be, hogy milyen a módszere *a «self-government»*-nek *a francia iskolákban.* Cousinet tollából ered a beszámolás, ki vezetője volt azoknak a kísérleteknek, melyeket evvel az amerikai módszerrel folytattak. Ő szem előtt tartja mindig a kettős eredményt, melyet ettől az eljárástól amerikai pályatársai várnak, t. i. szem előtt tartja azt a célt, hogy a csoportbeosztással nagyobb rendet meg figyelmet tartsanak fenn és hogy a tanulók készüljenek előre is jövő közéleti hivatásukra. Nem hagyja soha figyelmen kívül azt sem, hogy a self-government külső szisztémiájában a self-government belső erénye az éltető erő. Szeretné, ha lassanként olyan kis demokratikus társasággá alakulna át az iskola, melyben nagyranevelődik az önuralom és amelyben tanulják a polgári jogok gyakorlását. Gondol rá folyton, hogy az Új-Világban nem a gyengeséget és a tudatlanságot látják és tisztelik a gyermekben, hanem az erőt; hogy ott nem azt tartják a legfontosabbnak, hogy elhalmozzák gondossággal, hanem épen ellenkezőleg azt, hogy megszabadítsák a gyámságtól és biztosítsák szabad fejlődését.

Számbaveszi annak az amerikai tanárnak a véleményét, ki a svájci iskolákról megjegyzi, hogy ott az órák alatt távoltartanak a növendékektől minden kölcsönös segítséget és minden szolidarítást s hogy ez könnyen vezethet önzésre vagy arra, hogy az első kínálkozó alkalommal a tanulók zsarnokoskodjanak a zsarnok tanáron. Szembeállítja evvel azokat a gyermektestületeket, ahol törekszenek rá, hogy minden egyes a lehető legboldogabb legyen; hogy ne legyen se elnyomó, se elnyomott; hogy ki-ki a lehető legjobb hasznára fordítsa a tanítást. Tudomást vesz róla, hogy magában a hazájában is akadtak ennek a nevelési módnak nagy visszaélései és nagy túlzásai, de hogy azért ott nagyon lelkesednek érte és hogy Svájcban is csodákat beszélnek róla.

Ami most már a francia alkalmazást illeti, hiszi, hogy a gyenge tanulók semmiféle rendtől sem várnak semmi jót, az erősek nem kívánnak változtatást, a tanulók pedig meg szokták a fegyelmet. Sőt ez utóbbiak az ő tapasztalata szerint annyira mennek, hogy egyszer egy osztály ilyenirányú kérdésére a nagyobb tekintélyt, a több felügyeletet és a tanulói szabadság korlátozását kívánta. Mindamellett azt tartja, hogy jó kísérletet tenni újra meg újra.

Egyszer már probálkoztak nagyobb arányban. Szövetkeztek erre a célra a gyermeklélektan tanulmányozására alakult Szabad Társaság, az iskolafelügyelő és a párizsi tanítók meg tanítónők. A munka tartott 1910-ben februártól az iskolaév végéig. Az elv az volt, hogy a túlkapások elkerülése végett válasszanak hónapról-hónapra új tisztviselőket és tanuljanak meg élni a szabadsággal minél kevesebb tanítói beavatkozás mellett. Volt néhány érdemes eredmény; p. o. az esküdtbíróság jól működött, felfedeztek néhány közéleti tehetséget bebizo-

nyították, hogy ügyes kézben jó szolgálatot tehet a self-government, de azért általában mégis bukásról beszélhetnek.

Cousinetnak az a legfőbb igyekezete, hogy kutassa a bukás okait és ezekből az okokból tanulságot vonjon le későbbi kisérletekre. Megállapítja, hogy ebben az esetben is nehéz volna egyszerre szakítani a hagyománnyal és hogy ép ezért a növendékek eddig még mindig a tanító kiküldötteinek tekintik magukat. Hálás elismeréssel adózik a tanítók jóakarata, figyelme, buzgósága és türelme iránt, de azért nem tagadhatja, hogy ők is félreismerték az intézmény lényegét; nem vették eléggé észre, hogy itt a fiatalságnak jobban be kell töltenie a hivatását nélkülük, mint velük. Az a határozott benyomása, hogy nem ismertették, nem értették, nem éreztették meg eléggé a tanulókkal, hogy ők a «nép», vagyis társaik képviselői. Nagy nehézséget lát benne, hogy a hivataloskodás rövid ideje elejét veszi ugyan a lelkesedés lankadásának, de viszont gátolja a kiképzést, a haladást, a tekintély megszilárdulását. Elengedhetetlen feltételnek tekinti a megfelelő közszellem megteremtését. A tanító helyes magatartását épen abban látja, ha ezt a közszellemet az összességben ápolja és emellett eltekint attól, hogy a részleteket aprólékosan, fáradságos pontossággal ellenőrizze.

Talán még ezeknél a kisérleteknél és elveknél is lelkesebb az *áprilisi* számban az a kép, amit *a «boy scouts»*-okról fest kedves meleg szinekkel Paul Vuibert nyomán Paul Hazard. Máról-holnapra egész nagy szervezetük támadt ezeknek a 12—18 éves egyenruhás kis fiúknak. Felderítők, nyomozók, küldöncök s mindegyik hivatásukban megbizható, fáradhatatlan és titoktartó segítőtársai a rendőrségnek. A mostani kor elszokott az erőfeszítésektől; ők a cselekvésre nevelődnek. Praktikus a képzésük. Magávalragadóan és feltüzelően fejlődik bennük mind a kezdeményező képesség, mind az energia kultusza. Sokban utánozzák a vad népek «fontersmen»-jét. Tudnak az erdőben élni; dicsőségesen tudnak sajátkezűleg élelmet keríteni; tudnak sátrat ütni és főzni. Jártasak a kéz és az ujjak sokféle munkájában.

Szervezetük egyszerű és mellette zseniális. Három emelhető fokozatban oszlanak meg, sőt ezenfelül még királyok is lehetnek. Egyik fokból a másikba elég nehéz vizsga utján jutnak, melyen be kell bizonyítaniuk, hogy látásuk éles és megfigyelésük biztos. Folytonos tevékenységben vannak, de munkájukat enyhíti némi játékszerűség, némi gyermekesség.

A tevékenység mellett másik jellemző vonásuk az erkölcsösség. Elsősorban lemondást kivánnak tőlük, azután erősen ápolják bennük az önállóságot és a közösség érzését. Noha a saját leleményességükkel dolgoznak, azért mindig a csoportban teszik ezt a csoportnak, mindig abban a megbizásban, amit a főnök ad. A fiatal boy esküvel fogadja, hogy teljesíti kötelességét, mellyel Istennek és a királynak tartozik; hogy segít másokon és betartja a «scout» törvényeket. Megvan a saját külön tizparancsolatjuk, melynek minden szava becsületről és önzetlenségről beszél; melynek mindegyik pontja büszkén hivatkozik rá, hogy «scout»-ról van szó. Eszerint a tizparancsolat szerint a scout szava szent, a scout lojális, a scout hasznossá teszi

magát, a scout barátja az egész világnak és testvére társainak; a scout udvarias, az állatok híve, tud engedelmeskedni, tud mosolyogni meg fütyülni és takarékos; a scout tiszta minden szavában, gondolatában és cselekedetében.

A tizparancsolaton kivül hűen ragaszkodnak ahhoz a szép gyakorlati törvényhez, hogy ne muljék el egy napjuk sem jótett nélkül. Például összevágják rendes munkájukon kívül, szabad elhatározásból, valami törődött öreg embernek a fáját, stb. Az előrelátást avval is fokozzák bennük, hogy az egyes fokozatokat nemcsak a vizsgákhoz, hanem bizonyos megtakarított pénzösszeghez is kötik.

A kiválók számára sok kitüntetést tartogatnak. Paul Hazard mondja, hogyha ez utóbbi netalán az erény gőgjére vezetne köztük, még az is jobb, mintha a rosszra volnának büszkék. Figyelmeztet, hogy hány ilyenkorú fiú követ el becsületből gonosz csinyeket s hogy milyen áldás, ha ehelyett — ugyancsak becsületből — inkább azt szokják meg, hogy könnyítsenek másokon. Rámutat továbbá Paul Hazard még arra is, hogy Angolországban nincs rendes katonaság s hogy ez a körülmény is hozzájárult ahhoz, hogy ott máris gazdag tartalommal töltötték meg az eleven és friss vadnépeknek azt az egyik erősítő harci szokását, melynek a legfőbb lényege, hogy az ifjú korán felidézze és használja testi-lelki erejét. Kivánja, hogy bár lenne valamilyen formában mindig nagyobb hatással ez az intézmény a hadköteles Franciaországban és bár válnék be majd ott is jobban, mint a fáradt katonai iskolázásnak a mai rendszere!

Paul Vuibert azt vallja a «boy scouts»-okról, hogy az emberiség erkölcsi történetében ez a huszadik század második tizedének a legjelentősebb eseménye.

Még csak annyit, hogy a februári első cikkben Paul Hazard avval a pályanyertes munkával foglalkozik, melyet Legendre *a pedagógia problémájáról* írt. Leglelkesebb tetszéssel a nevezett munkának két nevelésfilozófiai főelvét fejtegeti. Először, hogy óvjuk a gyermek természetét a felnőtt egyéniségének a hirtelen, erőszakos rákényszerítésétől azért, mert ennek nagy az öregítő ereje. Másodszor, hogy a a szív, önmagunknak az odaajándékozása, az erkölcs a leghatalmasabb vezető azon az uton, mely mások lelkének a megértéséhez vezet.

Budapest. *Dr. Schmidt Mária.*

ISKOLAI ÉRTESÍTŐK

1. Felsőbb leányiskolák.

1. Az aradi m. kir. állami felsőbb leányiskola értesítője az 1911—1912. iskolai évről. Ötödik évfolyam. Közli: Gúti József igazgató.

Az értesítő bevezető cikke «Fejezetek a francia nőnevelés történetéből. II. Mme de Maintenon és a Saint-Cyr-i iskola» címe Ballenegger Henrik tanár tollából került ki, aki folytatta a tavalyi értesítőben megkezdett francia nőnevelésről szóló ismertető cikksorozatát. A második cikk a szokásos (épen ezért a többi értesítőnél nem említjük) kivonatot adja az állami felsőbb leányiskolák szervezetéből, a harmadik pedig közli a miniszternek ama rendeleteit, amelyek a francia nyelv, rajz, ének, torna és kézimunka kötelező tanítására vonatkoznak, még pedig a felsőbb leányiskola IV., illetve V. és VI. osztályában. A tanári kar 20 tagból állott, névszerint: *Guta József* igazgató, *Ballenegger Henrik, Bartáné dr. Büchler Róza, Berzeviczy Gizella, Blasovszky Gizella, Tabódi Sarolta, Csécsi Imre, Denk Rezső, Frint Lajos, Hoffmann Erna, Horváth Gizella, dr, Issekutz László, Kisfalussy István, Kuss Gizella, dr. Luka Laurean, Polgáry Miklós, dr. Suciu Jusztin, özv. Svéby Pálné Turchányi Gizella, Vargha Beatrix, dr. Vágvölgyi Lajos, Zsupánszky Sztankó.* A következő fejezetek a feldolgozott tanítási anyagot, tárgyalt olvasmányokat, szavalatokat, írásbeli dolgozatokat, a beírt tanulók névsorát, használt tankönyveket stb. tüntetik fel. (Ezek is minden értesítőben csekély változtatással megvannak, ezért nem szólunk róluk.) A tanítás szeptember 6-án kezdődött, s 1912. évi június hó 8-ig akadálytalanúl folyt. Beiratkozott összesen 178 (41+29+35+42+16+15) növendék. A tanártestületben az a változás történt, hogy *Novák Lenke* Lőcsére, helyére *Hoffmann Erna* Temesvárról helyeztetett át. A tanártestület munkája nem volt zavartalan. Részben késői áthelyezések, részben betegségek és hosszabb ideig tartó szabadságolások gátolták a munkásságot rendes folyásában. A tanártestület szeretettel ápolta a növendékek vallásos és hazafias érzését, ezért megült minden egyházi és hazafias ünnepet. A növendékek egészségügyi állapota jónak volt mondható. A rendes iskolai ünnepségeken kívül volt egy nagyszabású 1912 márc. 18-án, amelyen igen nagy számban jelent meg a közönség. A tánctanításon 38 növendék vett részt. A tanulás eredményét feltüntető táblák a tanulók nagy szorgalmáról tanuskodnak, amiben bizonyára nagy része van a házi nevelésnek, amely

összhangban igyekezett lenni az iskolaival, ami a szülők érdeklődésének eredménye, akik gyakran keresték fel a tanártestület tagjait. Az iskola új épületének ügye a bürokratikus kezelések valamelyik reszortján megfeneklett. Az iskolában külön festő, angol nyelvi, francia társalgó tanfolyam állott fenn, melyeket szép számmal látogattak a növendékek. Az iskolában megfordult Glattfelder Gyula csanádi püspök, az évet ünnepéllyel rekesztették be, amelyen a jutalmakat osztották ki.

2. Értesítő a Baár-Madas református felsőbb leányiskoláról és nevelőintézetről. 1911—1912. iskolai év. Ötödik évfolyam. Szerkesztette: Kenessey Anna igazgató.

Az értesítő első helyen azt az emlékbeszédet hozza, melyet dr. Darányi Gyula, az igazgatótanács elnöke 1912 június 20-án, az évzáró ünnepélyen mondott az intézet fennállásának ötödik évfordulója alkalmából megemlékezve az intézet alapítóiról: babádi Madas Károlyról és Baár Jánosról, kiknek jól sikerült arcképeit is hozza az értesítő. A második cikkben a felsőbb leányiskola felé helyezendő továbbképző tanfolyamnak szükséges voltáról értekezik *dr. Ványi Ferencz*, kilátásba helyezve, hogy ez az intézmény rövid időn belül az intézetben is megvalósul. Beiratkozott 62 rendes, 1 rendkívüli és 2 magántanuló (9+6+14+17+13+6). Az iskolai év munkáját megszakította a december elején fellépett kanyaró járvány, mely miatt a tanítást két héttel a rendes karácsonyi vakáció előtt be kellett szüntetni. A mulasztást azonban pótolták. Az intézet bérházban nyert elhelyezést. Az iskolában külön tánctanfolyam volt. Május hó utolsó napjain nagyobb kirándulást rendeztek a Balatonra, ezen kívül részt vettek a növendékek a Lorántffy Zsuzsánna-egyesület által rendezett szeretetvendégségen, voltak aquincumban, hangversenyeken, színházban stb. Az intézetben megfordult Kenessey Béla erdélyi püspök. A növendékek szorgalma és magaviselete komolyabb intézkedést nem tett szükségessé. A tantestület tagjai a következők voltak: *Kenessey Anna* igazgatónő, *Böszörményi Jenő*, *Darvas Anna*, *Ida Eichhorn*, *Mrs Kalina*, *D'Isoz Kálmánné*, *Klimó Julia*, *M. Luise Langreuter*, *Ligárt Olga*, *Mátéfi-Nappendruck Edit*, *Seffer Ella*, *Springer Stefánia*, *Szász Fánny*, *dr. Tóth András*, *dr. Ványi Ferenc*, *dr. Vörös Richárd*, *Vikár Erzsébet*, *dr. Weber Artur*, *Zsenaty Emília* és *Mészáros Dóra*, aki október hó elején megvált az intézettől.

3. Értesítő a beszterczebányai m. kir. állami felsőbb leányiskola 1911—1812. iskolaévről Huszonkilenczedik évfolyam. Közli: Straub L. Gyula igazgató.

Az első cikk a fiatalon elhunyt *Rissányi Józsefné Seftsik Gizella* sírjára helyezi a megemlékezés szomorú virágait, kiemelve Rissányiné kötelességérzetét és nagy szeretetét tárgyai és növendékei iránt. A tanártestület tagjai az igazgatón: *Straub L. Gyulan* kívül a következőkből állott: *dr. Bitzó Sarolta*, *Csiky Paula*, *Farkas Elza*, *dr. Kostialik Ferenc*, *Koritsánszkyné Kubass Aranka*, *Kussy Emil*, *Misik Erzsébet*, *Répási Mária*, *Richter Antal*, *özv. Schaádtné Láng Irma*, *Schmidt Olga*, *dr. Schönfeld Áron*, *Serédi Ilona*, *Svehla Antónia*, *Svetschine Georgina*, *Tóth Lajos*. A tantestületből *Arató Amália* Pozsonyba, *Keller Imre* Mezőtúrra került. Az ifjuság egészségi állapota

kedvező, tanulmányi előmenetele kielégítő, magaviselete kifogástalan volt. Az iskolába beiratkozott 161 (34+38+24+35+19+11) rendes, 1 reudkívüli és 2 magántanuló, összesen: 164, akik közül 159 tett az év végén vizsgálatot.

4. A békéscsabai m. kir. állami felsőbb leányiskola IX-ik évi értesítője az 1911—1912. évről. Közli: Donner Lajos igazgató.

Az első cikket maga az igazgató, Donner Lajos írta «az egyéniséghez való alkalmazkodás az iskolában» címen. Kívüle a tanártestület még a következő tagokból állott: *Berényiné Krieg Lenke, Bredschneider Etel, dr. Krammer Sándor, Kuthy Erzsébe:, Mayer Mária, Saylerné Laehne Mária, Thamássy Ilona, özv. Tokajiné Borbély Gizella, Vidovszkyné Kiss Lujza, dr. Friedmann Ernő, Domanek Pál, Knyihár Károly, Koppányi Gyula.* A tantestületben a mult évihez képest annyi változás történt, hogy *Irsa Ferenc* óraadó betegség miatt lemondott az énektanításról, helyét Mayer Mária foglalta el, *Haan Emma,* a testületnek öt éve nyugalomba vonult tagja nov. 27-én meghalt. Összesen 143 tanuló (39+29+31+11+6) iratkozott be, akiknek magaviselete ellen nem hangzott fel komoly panasz. Tánctanfolyamon 43 tanuló vett részt. A tanártestület tagjai szorgalmasan érintkeztek a szülőkkel a kijelölt fogadónapokon, ami *meghonosodott szokássá vált már.* Novemberben a városban uralkodó vörhenyjárvány miatt nov, 14-töl 27-ig szünetelt a tanítás. Más rendellenesség nem fordult elő.

5. Budapest székesfővárosi I-ső kerületi községi felsőbb leányiskola huszadik értesítője az 1911—1912. iskolai évről. Szerkesztette: Wolf Ágoston igazgató.

A székesfőváros tanácsa *Bellaágh László* igazgatót a IV. ker. felsőbb leányiskola és leánygimnázium élére helyezte, s így megürült igazgatói állást *Wolf Ágostonnal* töltötte be, akin kívül még a következők tanítottak: *dr. Homoródi Anderkó Aurélné Kornich Melánia, dr. Bognár Dénes, Chéreau Emilia, Gárdonyi Zseni, Gellért Bella, dr. Lacsó Viktorné Korbuly Auguszta, Nemeskey Lajos, özv. Novák Sándorné Tuvaszi Margit, dr. Pell Mária, Pogáts Aurélné Staudinger Zsófia, dr. Szőcs Elek, Sztrachon Nelly, Ujházy Irmn, Anghy Ernőné,* aki Anderkó Aurélnét és *Mándoki Ilona,* aki Pell Máriát helyettesítette, továbbá *dr. Edelstein Bertalan, dr. Kiss Arnold, Kováts Lajos, Reif Pál, dr. kisvárdai Szokolay Antal,* mint felügyelőnő *Mihályffy Izabella* működött. *Dr. Balogh Margit* intézethez ideiglenesen beosztott polgári iskolai tanárnőt a tanács ezen iskolánál betöltött állásától felmentette. *Dobosffy Ferencné Szilágyi Margit* felügyelőnőt a tanács a VIII. ker. községi felsőkereskedelmi leányiskolához helyezte át. Az első osztály párhuzamos volt. A nevelés és tanítás munkája eredményes, a tanulók egészségi állapota egész éven át elég kedvező volt. A tánctanfolyamnak 69, magának az iskolának 256 növendéke volt. Az iskolában zenetanfolyam is volt, 34 zongora-növendékkel.

6. A budapesti IV. kerületi (Váci-utca 43. sz.) községi felsőbb leányiskola és leánygimnázium tizenhetedik értesítője az 1911—12. iskolai évről. Szerkesztette; Bellaagh László, igazgató.

Az elmult év fordulópont az iskola történetében. Azzá avatta egyrészt a vezetésben beállott változás, másrészt az intézet új organizációja. A székesfőváros tanácsa a IV. kerületi felső leányiskola igazgatóját *Hahóthy Sándort* nyugdíjazta, ebből az alkalomból megemlékezik eredményteljes működéséről a bevezető cikkben dr. Kiss Aladár. Hahóthy először a belvárosi leányiskolát szervezte, majd abból a VI. osztály után beálló bifurkációval leánygimnáziumot, utóbb 1908-ban trifurkációval felsőkereskedelmi leányiskolát szervezett. Előbb a felsőkereskedelmi vált el az anyaintézettől, most meg a gimnázium készül teljesen elválni, amennyiben a miniszter megkívánja, leánygimnázium a fiúiskolákhoz hasonlóan nyolc osztályúra fejlesztessék ki. *Bellaagh László*, az intézet új igazgatója, a kultuszminiszter rendeletének megfelelően reformjavaslatot dolgozott ki, mely a leánygimnázium szervezetét foglalja magában, amelyet az értesítő a második helyen közöl. A javaslat elfogadásával az intézet határozott irányba terelődnék. Hahóthy Sándor tiszteletére emlékünnepet rendezett az iskola, mely alkalommal leplezték le Hahóthynak Jávor Pál által festett arcképét. A tanártestület többször vitte el növendékeit kirándulásokra, felolvasásokra, szinházakba, muzeumokba stb. A leánytanulók vallás erkölcsi nevelésére nagy gondot fordítottak, továbbá emberbaráti és szociális érzelmeik kifejlesztésére. Ezért 1912 május 4-én tartott virágnap alkalmával körülbelül százan árultak szülői felügyelet mellett virágot. A tanártestület egyes tagjai a felsőkereskedelmi leányosztályok kiválása miatt más intézetekhez helyeztettek át, ezek: *Bauer Irén, dr. Orbán Lóránd, Bankó Lajos, Csizmadia Pál.* és *Szél Jenő. Legeza Viktor* pedig nyugdíjaztatott. A tényleg működő tanárok *Bellaagh László* igazgatón kívül a következők voltak: *dr. Andreánszky Jenő, Antal Márk, dr. Balogh Margit, dr. Braun Margit, dr. Deseő Irén, Dénes Lajosné, dr, Kolozs Regina, dr. Erődi Kálmán, Gallnerné Porogsághy Irén, Gerhardt Alajosné, dr. Hirka Antal, Hollósy Béla, Janecz Erzsébet, Kaiblingerné Kiss Margit, dr. Kelecsényi János, Képessy Imre, dr. Kiss Aladár, Kiss Odön, dr. Kundt Ernő, dr. Neiser Irén, Nendtvich Zsófia, dr. Radnai Jenőné, Spillenberg Mária, dr. Tichy Margit, dr. Zombory Ida, Bellovics Imre, Ember Károly, br. Podmaniczky Edit, Szabó Ida, dr. Madarász István, Steuer Lajos, Nagy Dénes, dr. Frisch Ármin.* Felügyelőnők: *özv. Bérczy Dezsőné, Frivaldszky Paula.* Kívülök még 16 tanárnőjelölt működött az iskolánál, melynek 662 növendéke volt, kik közül 38 jelentkezett érettségire. A zongora tanfolyamon 18-an vettek részt. Végül megemlítjük még, hogy az intézetben «Széchenyi-önképzőkör» működött.

7. A budapesti magy. kir. állami felsőbb leányiskola és leánygimnázium értesítője az 1911—1912-iki harminchetedik iskola évéről. Közli: dombovári Révy Ferenc főigazgató, az iskola igazgatója.

Az első cikk a majdnem félszázados tanári munkásság után nyugalomba vonuló *Torkos László* érdemei előtt hajtja meg az elismerés lobogóját, a második cikk az elhunyt *özv. Solyom Sándorné* emlékezetét szenteli meg, míg a harmadik cikkben «Leányaink nevelése és pályaválasztása» címmel *Révy Ferenc* a leánygyermekek

mai nevelésének ferdeségeit ostorozza. erősen hangsúlyozza, hogy a leányok nevelésében első és legszentebb célunk legyen a nőiség ápolása és izmosítása, mert a nő egész egyéniségét kell hogy a család töltse be, foglalja le, s a legmagasabb fokú műveltségüknek is a család szeretete kell hogy alapját képezze. A tanítás szeptember 12-én kezdődött és fennakadás nélkül folyt az iskolaév végéig. A tanártestület nagy gondot fordított a vallás-erkölcsi és testi nevelésre. Az intézet növendékei Londonban a Royal Drawing Society nemzetközi rajzkiállításán részt vettek, amelyen többen részben érmeket, részben elismerő okleveleket, dicséreteket kaptak. A szokásos iskolai ünnepek közé ékelődött be december hó 17-én dr. Bacherné Goldzieher Ilona rendes tanárnő ünneplése abból az alkalomból, hogy a f. iskolai év elején töltötte be tanári működésének 30-ik évét. Volt és jelenlegi tanítványai 2500 koronás alapítványt tettek az ünnepelt nevére. A tanári testületben *Révy Ferenc* igazgatón kívül a következők működtek: *Dr. Bacher Vilmosné Goldzieher Ilona, Bak Elza, Beller Ilona, özv. Bockelberg Ernőné Zimmermann Ilka, Décsei Janka, Egan Lujza, dr. Friml Aladár, dr. Fritz József, dr. Gombocz Endre, dr. Győri Bella, dr. Habán Mihály, Hermann Roza, Hermann Teréz, Incze József, dr. Keil Alajos, Kerner Margit, Kolaenheyer Blanka, Kovács Emil, özv. dr. Kurtz Gusztávné Zelles Etelka, dr. Kurtz Sándor, Kullik Etelka, Laczkovich Ilona, Lyka Károly, Makoldyné Molnár Ilona, Mantél Armand, Mauritz Matild, Mészöly Kálmánné Fejér Elza, dr. Molnár Evelin, Odor Emilia, Odor Henrietta, Palmer Kálmánné Hanzély Irma, dr. Pronai Lajos, Rácz Adorjánné Buzogány Ágnes, dr. Reibner Márton, Roseth Arnold, Samu István, Schlatter Alfrédné Juhász Krisztina, Schmid Gyula, dr. Schwarcz Jakab, dr. Sebestyén Károly, özv. Sólyom Sándorné, Rosenberg Izabella* (meghalt 1912 ápr. 5.), *Steuer Lajos, Szekeres Margit, Szerémi Alajos, dr. Takáts György, dr. Takáts Györgyné Kistenmacher Emilia, Vargha Ilona, dr. Visnya Aladár.* Ezeken kívül 9 gyakorló tanárjelölt működött az iskolánál. Schmidt Henrikné Hoffmann Frida Kolozsvárra ment, s *Horger Antalt* a miniszter az Erzsébet nőiskola rendes tanárává nevezte ki. A tanártestületben többen rövidebb-hosszabb ideig tartó szabadságot kaptak egészségük helyreállítására. A növendékek különféle jótékony célra 1410 K 58 fillért gyüjtöttek össze. Az iskolának hat alapja van, melyeknek kamatait a növendékek élvezték. Az intézetbe 705 tanuló (658 rendes és 47 magán) iratkozott be, még pedig a felsőbb leányiskolának (43+42+42+43+44+43+43+44+27+28+27+28) 464, a továbbképző tanfolyamnak (20+13) 33, a gimnáziumnak 171 rendes növendéke volt, vizsgálatot összesen 628 növendék tett

8. Az angol kisasszonyok budapesti Sancta Maria intézete értesítője elemi, polgári és leányiskolájának, továbbá elemi és polgári iskolai tanítónőképzőjének működéséről az 1911—1912. iskolai évben.

Az első cikk Hornig Károly báró veszprémi püspök beszédét közli, melyet a Mária-kongregáció új tagjainak felvétele alkalmával 1911 december 8-án mondott. A második cikk chronologikus sorrendben adja az iskolaév eredményeit, a harmadik cikk beszámol a tudo-

mányos előadásokról, melyeket a növendékek továbbképzésére az iskolában rendeztek, továbbá különféle és nagyszámú kirándulásaikról, melyekkel a tanulók ismereteit bővíteni, megvilágosítani és megszilárdítani törekedtek. A negyedik cikkből megtudjuk, hogy két iskolai ünnepséget rendeztek, melyeknek jövedelméből 800 koronát afrikai missziónak, 800 koronát a katolikus sajtónak stb. adtak, Az intézet élén *Fittler Róza* főnöknő állott, mint igazgatónő. Kívüle még a következők tanítottak: *Arányi Margit, Auer Jenő dr., Bábli Borbála, Bartha József dr., Bartoniek Paula, Belloni Magdolna, Besskó Jenő, Borosnyay Jolán, Bróst Ilona, Darvas Anna, Dérer Mária, Dötsh Károly, Ellenbacher Adél, Ember Károly, Farkas Mária, Gerzsó Ilona, Gordon Margit, Gráner Mártha, Gráner Stefánia, Herein Stefánia, Hirka Antal dr., Hunkár Géza, Jankovich Leona, Kaszab Mária, Kelemen Regina, Kopp Lajos dr., Lichtenegger Győző, Lobmayer Eugénia, Madaras Aurél, Mohacsek Sarolta, Nagy Gizella, Nagyfejeő Gabriella, Olaszy Róza, Oswald Sarolta, Payer Gizella, Populini Marianna, Richter Sarolta, Schultz Janka, Schwalbe Klára, Seldeneck Mária, Such Ida, Székely Erzsébet, Szerviczky Margit, Tauffer Ilona, Trikál Jozsef dr., Újházi László, Ullmann Borbála, Vámos Angyalka, Vogl Józsa, Wolfinau Paula, Zimányi Mihály;* mint kisegítők és helyettesítők szerepeltek: *Kremmer Mária, Szabó Katalin, Mohács Margit, Mohács Erzsébet, Sárkány Ilona, Tóth Eszter.* Az intézetben két egyesület működött: a Mária-kongregáció és a Segítőegyesület, melyeknek Walter Gyula püspök volt az elnöke. Az elemi iskolának 137 (33+33+33+38), a polgári leányiskolának (36+33+39+35), a felsőbb leányiskolának 171 (28+37+35+39+26+15), az elemi iskolai tanítónőképzőnek 167 (37+36+43+51), a felső nép- és polgári iskolai tanítónőképzőnek 62 (18+31+13), tehát az intézetnek összesen 702 növendéke volt. A felsőbb leányiskola II. osztályát végzett növendékek idegen nyelvekben, zenében, rajzban, festészetben, kézimunkában és ruhaszabásban nyertek továbbképzést.

9. Az Országos Nőképző-Egyesület Veres Pálné leányiskolájának (elemi és nyolcosztályú felsőbb leanyiskolájának) értesítője az 1911—1912. iskolai évről. Szerkesztette Saláry Irma felsőbb leányiskolai igazgató.

Az első cikket «Leánytipusok az újabb francia irodalomban» címmel dr. Karl Lajos írta. Az elemi iskolának 72 rendes 11 magán, összesen 83 tanulója volt, a felsőbb leányiskolának pedig 257 rendes (45+45+51+46+43+27) 17 magán és 3 rendkívüli, összesen 277 növendéke. A növendékek nagy számával nem volt arányban a rendelkezésre álló hely, melynek szükes volta miatt az értesítő panaszkodik. Az oktatás mindenben az állami tanítástervhez alkalmazkodott. A növendékek a tanárok vezetése alatt kirándulásokat tettek és muzeumokat stb. látogattak. A tanári-testületét Miller Anna halálával nagy veszteség érte. *Saláry Irma* igazgatónőn kívül a következők tartoztak a tantestülethez: *dr. Aubermann Miklós, dr. Baros Gyula, Boranke Ilona, Briton Mártha, dr. Dékány Géza, dr. Gombocz Endre, dr. Hancsók Kálmánné szül Wolkenberg Ilona, dr. Karl Lajos, dr. Laczkó Géza, Laky Dániel, Lutz Elza, Mohos Gyula, dr. Pákozdy Károly, Petrányi Géza, dr. M. Schindler Gyula, Steuer Lajos, Szabó*

Gábor, Szotyori Nagy Károly, özv. Végess Sándorné, Wählerné Breitner Erzsébet. Az intézettől megvált *Pielock Márta,* kézimunkatanitónő, továbbá dr. *Marikovszky György, Selymessy Ilona* és *Dienesné Jakubeck Márta* óraadók, *Petrányi Gézát* betegsége alatt *Petrányi Gézáné, Gombocz Endrét* pedig *Bartoniek Paula* helyettesítették szakszerűen.

10. A debreceni református egyház felsőbb leányiskolája és vele kapcsolatos internátus és elemi leányiskola értesítője az 1911—1912. iskolai évről. Szerkesztette: Koncz Aurélné, igazgató. XXXVIII. évfolyam.

Ez iskolai évben megnyilt a II-ik osztálynak megfelelő párhuzamos osztály, s megnyilt a 80 növendék számára épült internátus is. A mult tanév március havában megkezdett új építkezések elkésése miatt a tanévet csak október elsején kezdték meg, s junius 14-ig tanítottak. Az elveszet idő pótlására megrövidítették az évközi szüneteket, s párat egészen elhagytak. A felsőbb leányiskola tanári testülete *Koncz Aurélné* igazgatónőn kívül a következő tagokat foglalta magában: *Gondi Sándorné Koós Ottilia, Konrád Teréz, Kovács Ludovika, Sigmund Margit, dr. Matolcsy László, Mayer Margit, Karácson Julia, Mátéfi Mária, Tóth Etelka, Végvári István, Dienes János, Tóth Lajos, Szele Miklós, Szeberényi Lajos, Papp Béla, Simonovits József. Kovács Lujza* egészségi okokból egész éven át szabadságon volt. *Hajdú Béla* rajztanár állásáról leköszönt. Az állam és az iskolafenntartó egyház karöltve rendezte a tanárok fizetését. A tanártestület a növendékekkel kirándulást rendezett. Bár az egészségi állapot egész évben kedvező volt, mégis két kis növendéket ragadott el a korai halál. Az iskola gonddal ápolta a növendékek lelkében a hitbuzgóságot és hazaszeretetet. Mint érdekes újítást említjük fel, hogy növendékek 10 órai étkezése kötelezővé tétetett, s mingen növendék 10 órakor 2—2 kiflit kapott 3 fillér egységárban. Az újításnak a szülők egy része kedvetlenül tett eleget. Konfirmációi vizsgát 39 növendék tett. Az iskolában sokan részesültek ösztöndijban, ezen kívül az «Ifjúsági Segítő Egyesület» jótékonyságát is sokan élvezték, mely egyesületnek 102 tagja volt, s év végén 2165 kor. 29 fillér vagyonnal rendelkezett. Az iskolának 313 rendes és 7 magántanulója volt,

11. Az angol kisasszonyok eperjesi «Sancta Maria» leánynevelő intézetének XXX. évi értesítője óvó, elemi, polgári osztály és felsőbb leányiskola működéséről az 1911—1912. tanévben.

Az első cikk kivonatot közöl «A lelki élet könyvé»-ből «Az imádság szükséges volta, módja, hálás» cím alatt, melyet Nagy Balázs és Mattyasovszky Kasszián írtak. A felsőbb leányiskola teljességéhez a IV. osztály megnyítása hiányzik még. A miniszter a felsőbb leányiskola megnyilt osztályainak megadta a nyilvánossági jogot. A gyermekek vallásos buzgalmát a Mária Kongregáció volt hivatva növelni. A jótékonyság felkeltésére a növendékek gyűjtöttek néhány katolikus célra; továbbá karácsonykor 60 szegény kapott a növendékektől új ruhát. A számos látogató között volt dr. *Fischer Colbrie* püspök is. A tanártestület többször vitte a növendékeket tanulmányi kirándulásra. A gyermekek munkakedvét számos jutalmazással igyekeztek fokozni. Az intézetben 22 különböző iskolai ünnepély folyt le. A fel-

sőbb leányiskolai tanítótestület tagjai voltak: *Altia Etelka, Andrusesakovics Henrik, Dunay Róza, Hulyák Valér, Hirschmann Ferenc, Horváth Jolán, Horváth Klotild, Jakobei Dezső, Kletz Gábor, Konvolinka Julia, Krausz Karolina, Pethe Ferenc, Szilassy Hermin, Szőnyi Angela, Wimmer Anna.* A felsőbb leányiskolának 60 (17+14+20+4+5) növendéke volt.

12. A fiumei magy. kir. állami felsőbb leányiskola értesítője az 1911—1912. iskolai évről. Közli: Babare Adél, igazgató. (olasz nyelven is.)

Az iskolaévet a nagy hőség és Fiume városát fenyegető kolerajárvány miatt a kir. kormányzóság intézkedésére csak szeptember 18-án nyitották meg. Ettől kezdve a tanítás megszakítás nélkül folyt junius 13-ig bezárólag. Felvettek 149 rendes és 1 rendkívüli, összesen 150 növendéket. A miniszter elrendelte, hogy a fiumei felsőbb leányiskola a budapesti áll. felsőbb leányiskola és leánygimnáziumhoz hasonlóan kifejlesztessék. Az iskola így a jövő tanévtől kezdve a IV. osztályon felül két tagozatra oszlik: a felsőbb leányiskola tovább is fennmaradó V—VI. és a leánygimnázium V—VIII. osztályaira. A jövő tanévben (1912—1913) a gimnáziumnak V. osztálya nyilik meg, a többi a következő években fokozatosan. Jövő iskolai évtől kezdve életbe lépnek a fizikai laboratóriumi gyakorlatok. Az idegen nyelveket, rajzot és kézimunkát csoportokba osztva tanították. A szabad liceumi előadásokat az intézetben tartották meg. A miniszter elrendelte, hogy az eddig különállott főzőiskola a továbbképző tanfolyamba olvadjon, s a tanfolyam növendékeinek azonfelül módot nyújtsanak a varrás gyakorlására is. Külön tanfolyamként működött még: a torna-, gyorsírás- és tánctanfolyam. A tanártestület tagjai a következők voltak: *Babare Adél* igazgatónő, *dr. Aczél József, Ányos Ármin, Carvin Piroska, dr. Frank József, Fürtös Gizella, Gauss Garády Viktor, dr. Kallós Zsigmond, Kelecsényi Gizella, Klimkó Vilma, Kosanović Sava, dr. Krausz Ödön, Láng Kornélia, Lendvay Dezső, Pillepich Edit, dr. Sándorffy Nándor, Schmidt Jakab, Simichen Albert, Simonetti Klementina, Stauffer Elma, Szegfi Emilia.* Az iskolától egyedül *Bretschneider Etelka* távozott, akit a miniszter Békéscsabára helyezett át.

13. A győri m. kir. állami felsőbb leányiskola értesítője az 1911—1912. iskolai évről. IV. évfolyam. Szerkesztette: Strasser Sándor igazgató.

Az iskola a lefolyt iskolaévben lett teljes hatosztályúvá. Elhelyezése azonban még mindig ideiglenes. Az építkezést már megkezdték, s 1913-ban befejezik, amikor az internátus is meg fog nyilni. Beiratkozott 84 rendes (14+18+17+14+10+11) és 2 magán, összesen 86 tanuló. Az angol nyelvet rendkívüli tárgyként tanították. A testnevelésre kíváló gondot fordítottak, mely svéd rendszer szerint történt. A tanári testületből *Vizy Dezső* tanár Lőcsére távozott. A tanártestületben *Strasser Sándor* igazgatón kívül helyet foglaltak: *dr. Lersch Ernő, özv. Végess Sándorné Bogya Irma* (egész éven át szabadságon), *Lám Frigyes, Jurássy Berta, dr. Novák Róza, Somogyi Csizmazia Gizella, Szegfy Margit, Péteri Lipótka* (január 1-től szolgálattételre Kolozsvárra osztatott be), *Lám Frigyesné Kőporossy Mária, Valker*

Ágnes, Geiger Edit, Háczky Blanka, dr. Falussy Béla, Church Eliza, Wagner Mihály, dr. Schwarcz Mór, Kovácsics Géza, Szekeres Mihály, dezseri dr. Bánóczy Gyula.

14. A kassai m. kir. állami felsőbb leányiskola és a vele kapcsolatos internátus értesítője az 1911—1912. iskolai évről. XXI. évfolyam. Szerkesztette: Kolacskovszky Elza igazgatónő.

Ez iskolai évben 356 rendes, 11 rendkívüli és 27 magántanulót vettek fel. A növendékek nagy száma miatt a négy alsó párhuzamos volt. A növendékek egészségi állapotát kedvezőnek nem lehetett mondani. Harom leánykát ragadott el a kérlelhetetlen halál az élők sorából. A sarlach miatt február hó 3-tól március 10-ig zárva volt az iskola. Ezzel kapcsolatban ama óhaját fejezi ki az igazgatónő, hogy betegpavillonnak felépítése mulhatatlanul szükséges. A halál a tanártestületet sem kimélte meg. Kidölt a sorból *Mészl Gusztáv* tanár. Az iskolától Györbe helyeztetett át *Szegfi Margit* az itt maradott tanítók névsora pedig a következő volt: *Kolacskovszky Elza*, igazgatónő, *Bárdossy Eugénia, Borhy Gizella, Czigler Ignác, Dörnyei Károly, Eckstein Márk, Fáy Borbála, Füzyné Czipszer Irma, dr. Halmi Piroska, Horti Mária, dr. Kaminszky Sándor, Katona Józsa, Kemenszky Kálmán, Kemény Róza, dr. Klein József, Koncz Erzsébet, Kontulyné Nemessányi Mária, Kovács István, Kováts Stefánia, Körmendy Erzsébet, Kubacska Emma, Makai Kálmán, Mohr Béla, Moldován Anna, Posgay Piroska, Őszné Bezsilla Margit, dr. Szent-Imrey Ákos, Szobotás József, Szotyory Mária, Zagróczky Jolán* Az iskola tanártestülete Székely Ferenc igazságügyminiszternél, továbbá Geduly Henrik ev. püspöknél tisztelgett. A növendékek 309·92 K-t juttattak a Gyermek Szanatórium Egyesületnek és 164·32 K-t pedig a József kir. herczeg Szanatórium Egyesületnek. *Kr.*

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

Özv. Rudnay Józsefné kitüntetése. A szociális és nevelési intézmények munkásait és barátait országszerte örömmel töltötte el az a hír, hogy özv. Rudnay Józsefné, született Veres Szilárda úrnőt, az Orsz. Nőképző Egyesület elnöknőjét a király Ő Felsége az első osztályú Erzsébet-renddel tüntette ki. Csak nemrég méltattuk Rudnay Józsefné nemes munkásságát folyóiratunkban, amikor képben is bemutattuk e finom lelkű magyar asszonyt olvasóinknak. Tudjuk tehát, hogy olvasóink is velünk örülnek az ő legönzetlenebb nemzeti munkájának méltó királyi elismerésén, s tudjuk, hogy velünk vannak olvasóink, mikor ezt az örömet a nyilvánosság előtt is kifejezzük, mikor Rudnaynét kitüntetése alkalmából a nyilvánosság előtt is üdvözöljük. Ő ki a szerények között is a legszerényebb, nem keresi és nem is szereti ezt a nyilvánosságot saját személyére nézve; de kétségtelenül jó néven veszi üdvözletünket, tudva, hogy ez az általa képviselt egyesületnek s az egyesülettel együtt végzett nemes kultur munkának is szól. Ennek a nemes munkának további minél sikeresebb végzésére adjon a Gondviselés erőt Rudnay Józsefnénak s az Országos Nőképző Egyesületnek.

*

Az állami Nőipariskola tanfolyamai. Az állami Nőipariskola rendes szakosztályaiba szeptember hó első felében befejezték a felvételeket. A rendes növendékek száma 470. A szakosztályok száma eggyel növekedett: a főző és konzervkészítő szakosztállyal, melyre az év bármely szakában be lehet iratkozni. Október hó elején felnőttek számára *délutáni tanfolyamokat* is nyitnak az intézetben (Rákóczi-tér 4.), melyre még mindig vesznek fel tanulókat. A délutáni tanfolyamok hetenként három napon 3—6-ig tartanak. Ezen tanfolyamokon 1. felső ruhaszabást és varrást, 2. géphimzést, 3. fehérnemű varrást (gépen) 4. színes és fehérhímzést, 5. divatárúkészítést, 6. különféle csipkemunkát tanítanak. E tanfolyamok bármelyikére a beiratási és tandíj félévre 24 korona. Az intézet kőbányai fiókintézetében *mosó* és vasaló tanfolyam is létesült fiatal leánykák és felnőtt nők részére, melyre beiratkozni egész éven át lehet.

*

Negyven éves tanítónői találkozó. Az állami tanítónőképzők közül br. Eötvös József elsőnek nyitotta meg a *budait* 1869-ik évben, Zirzen Janka igazgatása alatt. Zirzen Janka első tanítványai 1872-ik évben végezték az akkor még csak három évfolyam-

mal biró tanítónőképezdei tanfolyamot és ők lettek az első államilag képesített tanítónők. huszonhatan voltak akkor. Ma életben van közülök még 14, kik 40 éves találkozásra gyültek össze szeptember hó 28-án a budavári Mátyás templomban, hol régi hitoktatójuk Rostaházi Kálmán csendes misét tartott, majd meleghangú beszédet mondott a megjelenteknek. Mise után felkeresték azt az épületet, hol tanulmányaikat 43 év előtt megkezdették a budai *Bécsi-kapu* utcában, a régi Novák-féle házban. Az intézet akkori igazgatótanácsosai közül csak a közel 90 éves Lederer Ábrahám van még életben, aki kedves meleg levélben üdvözölte a ritka alkalomból összesereglett társaságot. A régi tanárok közül él még és megjelent a találkozón Molnár Leontin, Laky Dániel, Rostaházy Kálmán, Oherolly János és Lakos Károlyné, kiket a régi immár őszhajú tanítványok meleg szeretettel üdvözöltek. Bizonyos meghatott hang vált, uralkodóvá a találkozón a 60 év határán levő tanítónők társaságában, kik kegyelettel emlékeztek meg elhunyt igazgatójukról Zirzen Jankáról s koszorut helyeztek a kerepesi temetőben nyugvó hamvaira. Megkoszorúzták br. Eötvös József szobrát is a dunaparti kis ligetben s Pauler és Trefort miniszterek síremlékét a temetőben. A kegyeletes szívvel összetalálkozó matronák neveit történetíró tisztünknél fogva feljegyezzük; megjelentek ugyanis a találkozón: Bossányiné Widder Hermina, Heinrich Józsa, Koehlerné Ertl Aranka, Kozmáné Gesztessy Etelka, Laczkovitsné Zimányi Ilona, Lázárné Kasztner Janka, Sártsevits Betti, Schmelchegger Viktoria, Sebestyénné Stetina Ilona, Tobiásné Nagy Mariska, Vargyasné Petz Vilma. A csendben előkészített találkozóról kevesen tudtak, mégis sokan keresték fel üdvözletükkel a találkozásra megjelent tanítónőket. A Feministák Egyesülete a következő levelet intézte ez alkalomból Sebestyénné Stetina Ilonához: «Egyesületünk választmánya a legnagyobb örömmel értesült arról, hogy hazánk első (állami) okleveles tanítónői, folyó hó 28-án ünneplik oklevelük megszerzésének 40-ik évfordulóját. Abban a kulturmunkában, amelyet Magyarországon a tanítónők mindeddig teljesítettek, bizonyára nagy érdemük van az első úttörőknek, akik a tanítónői hivatás számára elsőkül vívták ki a nagyközönség megbecsülését, bizalmát, növendékeik és azok szüleinek hálaját. Kérjük Nagyságodat fogadja és kegyeskedjék a mostani viszontlátás alkalmával igen tisztelt kollégái előtt is tolmácsolni egyesületünk választmányának őszinte nagyrabecsülését, szíves üdvözletét és azt a kívánságát: hogy jó egészséggel és friss munkakedvvel lehessenek ezután is önkéntes segítő munkásai a magyar kulturális haladásnak. Lelkes üdvözletünk kifejezésével vagyunk Nagyságodnak őszinte tisztelői a Feministák Egyesülete nevében Glücklich Vilma ügyvezető, Dirnfeld Janka titkár. Ugyanilyen kedves, meleghangú levélben üdvözölte a társaságot: a II. ker. polgári leányiskola tantestülete is. A jubilansok távirattal üdvözölték anyaintézetüket, a Csalogány-utcai tanítónőképzőt és Neményi Imrét, a képzők mai vezetőjét. Az «Iskolatársak szövetségének 80 koronát gyűjtöttek ez alkalomból.

*

Frédéric Passy emlékezete. Me. Séviréne megkató szavakkal búcsúztatta el a béke nagy apostolát. «Élt, de soha el nem gyöngült; meghalt, de bizalmát el nem vesztette» mondta róla a koporsójánál tartott gyászbeszédben. «Az idegenek, az ösmeretlenek, — mondja tovább — kik őt soha sem hallgatták, csak bámulhatták óriási munkáját, fáradozásának folytonosságát; az ifjúság, mely sajnos a tegnapról mitsem tud és szívesen megelégszik azzal, ami az ő napjaiban történik: tiszteletével övezhette ugyan a legendás hőst, kinek izzó lelkét nem olthatta el annyi bánat hamva és testi erőinek fogyatkozása; de mégis nekünk volt bajtársainak van fentartva, hogy a gyermeki ragaszkodó szeretet azon kultuszával adózzunk neki, mely az apostolokat megilleti. Azoknak utódai, kik ismerték őt, tovább adják tanításait. Így vonulnak ők az igéret földjére követőik és tanítványaik magasra emelt karjain; ezek — ezren és ezren — hallhatatlanságot biztosítanak szeretett mesterüknek, midőn tanításait és nemes példáját megőrzik lelkükben. És így lesz majd, hogy végre béke fog uralkodni a földön. Passy szobra Tolstojéval együtt fog állani azok Pantheonjában, kik hazájukért és az emberiségért éltek . . .»

«Frédéric Passy az utolsó években maga is már szobor volt, élő szobor. A fönséges öregség, a megtisztult bölcsesség szobra. Szegény szeme, mely már elfáradt annyi gyermeke elsíratásában, annyi gonoszság látásában (vagy talán megvakult, mert időnek előtte nézett a ragyogó holnap fényébe), már régen nem látott, de az a tény bizonyos fenséget adott személyének, mely fokozta vonásai szépségét és megjelenése nemességét. Hasonló volt egy nagyon öreg Oedipushoz, ki az emberi tévelygések mélyét otthagyva, benső viziótól irányítva, maga vezeti a lelki vaksággal sujtott tömeget a felkelő nap és világosság felé.

Számára Theba útjának nem volt többé misztériuma; a csalfa szörnyeteget már régen leálcázta és megmutatta a nagy tömegnek mily vad, mily őrült csalódásnak esik áldozatúl, midőn önkéntesen felajánlja életét a bálványok legkegyetlenebb és legvérengzőbbjének. Hogy gyűlölte a háborút, hogy tanított bennünket is annak gyülöletére. Már 1868-ban megalapítja a Béke nemzetközi állandó ligáját és 44 évet, életének felét áldozta szüntelen munkában arra, hogy az egyének és nemzetek közé több igazságosságot, több testvériességet vigyen.

A női egyenjogosításnak kérdése mellett sem ment el közönyösen. Azt tartotta, hogy a «hadseregek szállítóinak», az anyáknak joguk van vágóhídra szánt fiaikért küzdeni. Azt kivánta, hogy a nők lelkiismeretesebbek, tudatosabbak, műveltebbek legyenek. Bizonyos volt benne, hogy anélkül, hogy azáltal lelkük érzékenysége kisebbednék, szellemi fejlődésük mindig újabb segédcsapatokkal gazdagítaná a béke ügyét. A nőképzést előmozdító egyesület, francia egyesület a béke és választott bíróság szolgálatában, a tudományt elősegítő egyesület, a gyermekek megmentésére alakult unió, egyszóval mindazon egyesületek, melyek a gyengék, a tudatlanok, a megrablottak sorsát megjavítani voltak hivatva, számíthattak buzgó közreműködésére.»

«Most már rajtunk a sor: ha reményeit megvalósítani akarjuk, nekünk is egész lényünket az ő munkájának kell szentelnünk. Ne

hagyjuk széthullani a gyönyörű kévét, melyet egész élete munkájával gyüjtött. Hatalmasok és gyöngék, kicsinyek és nagyok, igyekezzünk mindnyájan az ő nyomdokain haladva tovább szántani. A halottak csak szándékaik és akaratuk elevenségében élnek köztünk tovább. biztosítsuk Frédéric Passy hallhatatlanságát. Érdemes ő erre, mert jóakaratú, becsületes, igazságos, nemes ember volt a szó legmagasztosabb értelmében.»

*

A békenap érdekében a Vallás és Közoktatásügyi m. kir. minisz- 82616. szám alatt a következő átiratot intézte nagyméltóságú gróf *Apponyi Albertné*hez, mint a Magyarországi Nőegyesületek Szövetsége elnökéhez: «Nagyméltóságú grófné! A Magyarországi Nőegyesületek Szövetségének 1911 december 23-án kelt nagybecsű előterjesztésére van szerencsém tisztelettel értesíteni Nagyméltóságodat, hogy ezzel egyidejüleg körrendeletet intéztem a tankerületi és a felsőkereskedelmi iskolák főigazgatóihoz, a vármegyei kir. tanfelügyelőkhöz és tanfelügyelőségi kirendeltségekhez, valamint a felsőbb leányiskolák és tanítóképzők miniszteri biztosához, amelyben felhivtam az illető tanügyi hatóságokat, hogy évenként a f. évre szólólag haladéktalanul, jövőre pedig a kitűzött határidőben iskolafajok szerint külön-külön jelentsék, miképpen ünnepelték meg az iskolákban a béke ünnepét. A jelentéseket annak idején lesz szerencsém Excellenciáddal közölni. Fogadja Nagyméltóságod őszinte tiszteletem nyilvánítását.

Budapesten, 1912 június hó 15-én. *Zichy.*

*

Az iskolai dunai kirándulások érdekében. A magyar királyi vallás- és közoktatásügyi minisztertől 1289/1912. eln. szám alatt a következő leiratot vettük: A Nemzeti Nőnevelés tek. szerkesztőségének lapjában való felhasználás végett megküldöm a következő értesítést: A Magyar Királyi Folyam- és Tengerhajózási Részvénytársaság által az iskolai tanulmányi hajókirándulásokon résztvevő tanulóifjúságnak, valamint általában a tanszemélyzetnek nyujtott utazási kedvezményekről. A Magyar Királyi Folyam és Tengerhajózási Részvénytársaság 15484. *A.* I—911. szám alatt hozzám intézett értesítése szerint, az iskolai tanulmányi hajókirándulások előmozdítása érdekében a következő utazási kedvezményeket engedélyezi.

Nyilvános jelleggel felruházott tanintézetek tanulói és azokat kisérő tanerők, ha a társaság hajóin tanulmányi kirándulást tesznek, a rendes menetdíjakból 50% kedvezményben részesülnek abban az esetben, ha a kirándulásban legalább tíz tanuló vesz részt. Emellett két tíz éven aluli tanuló egy féljeggyel utazhat.

E kedvezmény igénybevételénél elegendő, ha a kirándulás vezetője a beszálló helyen a tanintézet igazgatóságának hivatalos pecsétjével ellátott igazolványát felmutatja, amelyben az utazás célja (pl. tanulmányi kirándulás) a beutazandó útszakasz s az utazó tanerők és tanulók nevei bennfoglaltatnak.

Minden tíz fizető tanuló után egy teljesen szegénysorsú tanuló-

nak külön kérelemre a társaság igazgatósága egészen díjmentes utazást is engedélyez.

A budapest-visegrád-dömösi vonalon azonban e kedvezmény egyelőre csakis köznapokon érvényes, vasárnapokon és ünnepnapokon nem.

A tanintézeteknek engedélyezett eme kedvezményen kívül a nyilvános jelleggel felruházott tanintézetek tanárai és tanítói (tanárnői és tanítónői) nemkülönben azok szorosan vett családtagjai (u. m. feleség, törvényes még keresetképtelen gyermekek, úgyszintén a gyermekeket kisérő cselédek) a társaság összes vonalain és menetrendszerű személyszállító hajóin félárú menetjeggyel utazhatnak.

A Magyar Királyi Államvasutak által részükre kiállított félárú menetjegyek váltására jogosító arcképes igazolványok a társaság személyhajóira is érvényesek.

Erről az érdekeltek ez úton értesíttetnek.

Budapest, 1912 július hó 10-én. A miniszter helyett:

Náray Szabó államtitkár.

*

A M. D. E. igazgatósági ülésén, melyet a Tanítónők Otthonában szept. hó 25.-én tartottak, a távollevő Herich Károlyné helyett Sebestyénné Stetina Ilona elnökölt. Mindenekelőtt szeretettel üdvözölték levélben a távollevő elnököt, majd a legmelegebb kegyelettel emlékeztek meg a nem rég elhunyt alelnökről, Tóth Józsefről, kinek sírjára koszorút helyeztek, családjának részvétiratot küldtek. Az ülés legfontosabb tárgya volt az új Otthon építésének kérdése, melyet a közel jövőben megvalósítandónak még nem találtak, egyrészt, mert az adakozások is lanyhán folynak be, másrészt, mert a fővárostól sem kaptak még írásbeli értesítést a kért és kegyesen megigért telek adományozásáról. Újabb kérelmet intéznek ezúttal a gyűjtőívek beküldésére a nagy közönséghez és a telek adományozására a főpolgármesterhez. Több segélyért folyamodónak juttatott az igazgatóság állandó és pillanatnyi segítséget és a felvételek tárgyában is határozott. A Thielenné 40,000 koronás alapítványának elfogadását is ujabb megfentolás tárgyává tették.

*

Biróné Szupper Márta halála. Az Erzsébet Nőiskola nagy és igaz gyásszal zárta le a tanévet. Szeretett fiatal tanítónője, a polgári iskolai tanítóképző intézet rendes tanára, régebben ugyanezen iskola becézett tanítványa hunyta le június 28-dikán, alig 33 éves korában, örök álomra a szemét. Az Erzsébet Nőiskola gyászában sok magyar tanítónő osztozott, mert a jóságos «Márta néni» sok fiatal leány szerető szívébe írta be a nevét. A virágnyílás idején gyors hervadással, alig nehány napi szenvedés után hagyta itt ezt az életet, mely neki sok sikert, sok örömet adott s még többet igért. Virággal ékes ravatalát könnyezve körülvevő családja, alig 5 éves kis leánya, tanártársai és növendékei szeretettel őrzik és áldják emlékezetét.

IRODALOM.

WARD MÁRIA, A SZŰZ-MÁRIA-INTÉZET ALAPÍTÓJÁNAK ÉLETE. Különféle források nyomán angolból *dr. Rada István.* Veszprém, 1911. Egyházmegyei könyvnyomda.

Szent ereklyeként őrzik az «Angol hölgyek» azokat az adatokat, melyek szerzetük szent életű alapítójának küzdelmes életéről s ennek árán eszméinek diadaláról szólnak. E jámbor és hős nő önfeláldozó, önzetlen élete, mint örökmécs világítja be sötét, önző korát. Az idő távol köde nem homályosítja el, s mi késő utódok megilletődve nézünk a világító alakra, követésre méltó példájából erőt, kitartást, lelkesedést meríthetünk szent eszméink megvalósításához.

Ward Mária nemes, egyeneslelkű, hős angol hölgy élete a XVII. századnak egy megható tragédiája. Isten sugallatát követi, érzi magában az Istentől nyert erőt, ez ad bátorságot neki, hogy minden akadályon át haladjon a kitűzött célja felé. Hogy eszméit megvalósíthassa, folytonosan utazik, örökös veszedelem között; az ő erős lelke előtt nincs legyőzhetetlen akadály; a látszólagos sikertelenség nem bátortalanítja el. Jorkshire-ben 1585-ben született. Szülei, mint fentkölt gondolkozású emberek, gyermekeiket kiváló nevelésben részesítették. Korán megtanulta szülei, s rokonai példáján, hogy az üldözések dacára híven, tántoríthatatlanul ragaszkodjék a katholikus valláshoz. Mély gyökeret vert lelkében a családi büszkeség s tekintély tisztelete. Szent életű nagyanyja nevelése mellett megtanulja az igazi felebaráti szeretetet, már mint gyermek pénzét, élvezeteit feláldozza az elnyomott katholikusok segítségére. Rendkívüli tehetségével jártasságot szerez az akkori tudományokban, a latin nyelvet annyira elsajátítja, hogy a nyugati egyházatyák műveit eredetiben olvassa. Korán megnyilatkozott benne a bold. Szűz Mária tisztelete. Kiváló lelki tehetsége szép külsővel is párosult. Az akkori idők szokásaként 12 éves korában kezét kétszer is megkérték, de Mária már akkor Isten szolgálatára, Isten szeretetére szánta életét, a szerzetesi életre készül elő. Ez elhatározásában megerősíti az akkori katholikusok üldözése, szenvedése. Támogatást nem nyerhet seholsem, — hazájában a szerzetes rendek eltöröltetvén, — egyedül Istenbe vetett bizodalmával fog terve megvalósításához. Atyja le akarja beszélni, de Mária állhatatosan megmarad azon elhatározása mellett, hogy Isten hívását követi. Forró vágyat érez a tökéletesség iránt s ezért 15 éves korában Flandriában Szt. Omerben, a legszigorúbb rendbe lép be. Abban az időben nem volt könnyű Angolországot elhagyni, ezer veszéllyel kellett megküzdeniök, — a katholikus nőket, gyermekeket szállító hajókat elfogták. Végre sikerült

Szt. Omer-ba jutnia, hol a legnagyobb boldogság tölti el lelkét: új vallásos légkört talál, életében először szabadon gyakorolhatja a katholikus vallást. A Klarissák kolostorában, — kiváló lelki tulajdonságai, nevelése dacára — kijáró, — kolduló apáca lesz. Egy évig szolgálja így a szerzetet kitéve gúnynak megvetésnek, s bár e szenvedését Isten dicsőségére ajánlja fel, égő vágy szállja meg, hogy tegyen valamit Angolországért. Buzgón kéri Istent, hogy valami módon adja tudtára a módot. Isteni sugalat nyomán megfogan benne az eszme, hogy *zárdát alapít angol lányok* számára. Nem nyugszik; érzi, hogy a koldulás neki nem lehet élethivatása, érzi, hogy valami másra van isteni hivatása, hogy Angolországnak szüksége van munkálkodására. Sok sanyargatás után visszatér Angolországba, hogy az Istennek reá vonatkozó szent akaratát teljesítse.

Életirói londoni tartózkodásáról keveset tudnak, mert abban az időben mindent a titoktartás és rejtély fátyolával kellett borítani, hogy a felfedezést elkerüljék, ha szent hitöket maguk és kedveseik számára meg akarták őrizni. Londoni életében sokat tapasztal; megismeri mily nehéz a kath. angol leányok neveléséről gondoskodni; szüntelen felügyelet, nyomozás alatt állottak, a család köréből gyakran a családanyát hurcolták el. Mária megérti, hogy a katholikus ügyet úgy szolgálhatja legjobban, ha hitben erős katholikus nőket nevel. Nagy munkájához talál hűséges társakat, kik az ő vezetése alatt megalapítják a Boldogságos Szűz Mária intézetet a mai Angol hölgyek rendjét. Hét fiatal leány támogatja munkálkodásában, kik közül a legidősebb sincs még 28 éves, de az a vágy lelkesítette valamennyit, hogy magokat feláldozzák Isten dicsőségére és hazájuk javára. Mária új bátorságot merített önmegtagadásukból, bizalmukból.

Intézetének bölcsőjéül St. Omer-t választja, ismét útra kel tehát kedves társaival és az 1609. év végén már együtt működnek itt nagyon szigorú életrend mellett, hogy Isten áldását megnyerjék munkájukra, melynek nagynak, gyümölcsözőnek kell lennie.

A kedves «Angol kisasszonyok»-at Szt. Omerben nagyon szivesen fogadják, szeretetökkel halmozzák el, gyermekeiket örömmel bizzák gondjaikra; azonkívül mindig telve van házuk fiatal angol leányokkal. Bármennyire visszavonult és szigorú életet élnek, számtalan nehézségek forrása lett, hogy nem csatlakozott egyik szerzetesrendhez sem. Végre arra határozza magát, hogy szt. Ignácnak nőkre alkalmazandó szabályait fogadja el, s elhatározza, hogy a püspöki jóváhagyás után a pápához V. Pálhoz fordul emlékiratában, melyben magának és alattvalóinak felmentést kér a klauzura és a szerzetesi ruha viselése alól. A pápa nevében igéretet nyer, hogy az apostoli szentszék tárgyalni fogja az intézet helybenhagyását. A pápai jóindulat megnyilatkozása arra lelkesíti, hogy Lüttichben egy másik házat alapítson. Az 1617. év Londonban találja, hol leányainak kis csoportját letelepíti oly szellemben, mely apostolokat nevel. A canterburi anglikán érsek azonban félvén Mária nagy befolyásától, elfogatási parancsot ad ki ellene. Azt állítván, hogy «több bajt szerez, mint hat jezsuita.» Egy hajótörés alkalmával üldözői elfogják, de befolyásos barátai közbenjárására kiszabadul, — s Mária lelkét szomorúság tölti el, hogy az annyira óhajtott vértanúság koronáját nem nyerhette el.

Meg kell érnie, hogy a szt. omeri és lüttichi ház tagjai külső befolyás következtében meghasonlanak, egy rész Mária ellen fordul, hogy más rendhez csatlakozzanak. Egyik nővér halálában az Isten intését látják, s megbékülnek. Most még buzgóbban működik; Kölnben, Trierben házat nyit. Majd Rómába megy zarándok ruhában, hogy az engedélyt kieszközölje. A pápa, XV. Gergely atyai szeretettel fogadja, Mária művét szükségesnek tartja, kinyilatkoztatja, hogy «Isten jókor gondoskodott egyházáról.»

A szent kongregáció megigérte az intézetnek és céljainak szentesítését, ha Mária elfogadja a szt. Ferenc kolostorába behozott enyhített klauzurát. De Mária nem fogadta el az ajánlatot, azt adván okul, hogy Angolországban a szomorú vallási viszonyok miatt a gyakorlatban lehetetlen volna keresztül vinni. Hogy terveit ismertebbé tegye, engedélyt kér, hogy Rómában intézetének egy házát nyithassa meg. Ez egy nyilvános iskolát foglalt magában ingyenes osztályokkal szegények számára. A növendékek nemcsak keresztény hittanból nyertek oktatást, hanem a gyakorlati és hasznos munkákból is, melyekkel később megkereshették kenyeröket. Éles előrelátással megértette, hogy nővéreinek életét bemutatva a pápa szemeláttára, minden más eszköznél ékesszólóbban fogja művének érdekeit védelmezni. Engedélyt nyer arra, hogy Olaszországban, Németországban is megkezdheti új házak alapítását s ezek érdekében folyton utazik. Mária új telepei menedékhelyet biztosítanak földieinek a vallási üldözés ellen; mindjobban terjed a szerzetesi élet utáni vágy, s boldogak, hogy Isten szolgálatára szentelhetik életöket. Házat alapít Nápolyban, Perugiában, mindenütt a legszivesebb fogadtatásra talál, de az út fáradalmai, nélkülözések beteggé teszik, betegeskedve érkezik vissza Rómába, s kihallgatást kér a pápától, megkisérli 16 év után újra kérni a megerősítést, de nem sikerül neki, ellenei diadalmaskodnak s a római iskolákat bezárják; Mária zúgolódás nélkül fogadja. Ismét útra készül Angolországba Németországon keresztül.

Útjában érinti Florencet, Pármát, Castiglionet, Milánot, mindenütt a legszivesebben fogadják, elhalmozzák a szeretetnek, becsülésnek minden jelével. A szigorú tél miatt azonban az utazás nagyon fárasztó volt, sok veszéllyel járt. Münchenben oly szeretettel fogadják, hogy Miksa választófejedelem bőkezüsége folytán házat alapít. 1627-ben Ferdinánd császár meghívja Bécsbe, hogy ott székházat alapítson, s a megnyilt iskolát osztályonként 400 gyermek látogatta. Ugyanazon évben Pozsonyban is házat nyit Pázmány biboros támogatása mellett. Bécsben egy cseh főurnak hő vágya támadt az angol kisasszonyokat szülővárosában Prágában letelepíteni. Mint mindenütt, úgy itt is talált ellenkezésre, még pedig a prágai érsek részéről, ki biztosítva akart lenni arról, hogy az angol kisasszonyok teljesen alávetik magukat az egyházmegyei hatóság joghatóságának. Ez azonban ellenkezett Ward Mária terveivel, ami sok nehézséget, sőt katasztrófát idézett elő. A bécsi érsek utasítást kért a pápától. Az 1628-ban összehívott kongregáció Mária házainak bezárását határozta. Ez a csapás végleg megtörte erejét, de még nem hagyja el az utolsó remény, Rómába megy, hogy még egy utolsó kisérletet tegyen. Irásba foglalja 22 év történetét, melyet ő és társai együtt töltöttek. Kihallgatást nyervén a

pápa azt a szokatlan engedélyt adja, hogy ügyét személyesen védelmezheti a négy biborosból álló testület előtt. Mária védekezése hiábavaló volt. Borgia biboros a pápának tett jelentésében hozzáfűzte, hogy «ő az Istentől valónak tartja, hogy semmit sem tud, vagy mer ellene felhozni, de elég hatalma nincs támogatni, oly hatalmasak ellenségei.» Mária most legjobbnak látta visszatérni Angolországba. Télvíz idején, gyalog indul útnak; Münchenben veszedelmes láz ágyba dönti; itt éri Orbán pápa bullája, mellyel intézetét feloszlatják, s hallania kell e szavakat: «Tartóztassa le Ward Máriát, mint eretneket, szakadárt és lázadót a szentegyház ellen.» Mária a parancsot a legnagyobb nyugalommal s megadással fogadja. A Gondviselés szándéka szerint ez egyike volt ama kivételes megpróbáltatásoknak, melyeket az Isten csak leghívebb szolgáira küld. Máriát Münchenben a klarisszák «Anger» nevezetű kolostorába vitték. Itt átélte a rabságnak minden keserűségét, szenvedését, de megérte igazolását is. Hűséges nővérei nem nyugodtak bele, hogy anyjokat Mária della Guardiát, amint ők nevezték, az eretnekséggel vádolják, s a pápához fordultak, kérve, engedtessék meg neki, hogy még egyszer beszélhessen saját ügyében. A kérvénynek meg volt a kivánt eredménye. Ekkor kitünt, hogy a feloszlató bulla a pápától származik ugyan, de az elfogatást elrendelő irat nem tőle való. Azonnal rendeletet küld, hogy Mária della Guardia-t bocsássák szabadon, felhatalmazván őt, hogy jöjjön Rómába és tisztázza magát. Mária Rómába utazik s a pápa kegyessége, elismerő szavai megvigasztalják Máriát, engedélyt nyer a müncheni és bécsi ház újból való megnyitására, s római lakása kedves találkozóhelye az angol katholikusoknak. Mária egészsége azonban komoly aggodalomra ad okot, kegyetlen szenvedések gyötrik. Csodás volt a sok szenvedés mellett lelkének vidámsága, változhatatlan jókedve. De még így betegen is útra kel, hogy régen látott házait, s még egyszer drága szülőföldjét viszontláthassa, Londonban folytatja eddigi életét, szegény gyermekeket tanít, betegeket ápol és vigasztal. De megujulván ismét a vallásüldözés, a gyakori házkutatás, és sokféle zaklatás elől Jorkshire-be vonul, majd Jork közelében Hewart-ba. Itt halt meg szülőföldje egy elrejtett zugában az a nemes lélek, aki oly nagylelkűen és szeretettel adta magát Isten szolgálatára, akiről VIII. Orbán pápa úgy nyilatkozott: «Nemcsak nagy okosságú, rendkívül erős és hatalmas lelkű asszonynak, hanem ami sokkal több, szentnek és az Isten szolgájának tartjuk őt.» Isten szolgája volt valóban, ki az általa alapított intézetekkel, s az intézetekben nevelt derék leányokkal nemcsak nemzetének, az egész művelt világnak megszerezte az Isten legnagyobb áldását. A mindenütt szeretett, kedves «*Angol hölgyek*» mindenütt az illető nemzet szellemében neveltek a nemzetnek derék anyákat, hálára kötelezve ezzel minden nemzetek között hazánkat is. Ward Mária művét IX. Pius pápa koszoruzta meg, amennyiben a boldogságos Szűz Mária intézetének, a virágzó Angol hölgyek zárdáinak megadta az utolsó és végleges jóváhagyását.

Retkesné Stetina Róza.

*

Hangay Sándor: SZEMIRAMISZ CSODAKERTJE. Nyomtatta és kiadta Kner Izidor könyvnyomdai műintézete. Gyoma. 1912.

A mai irodalmi áramlatokat figyelemmel kisérő, az írókat két csoportba oszthatja. Az elsőbe azok a tiszteletreméltó lelkes férfiak, tartoznak, akik a nemzeti hagyományok talaján vetették meg lábukat és halált kiáltanak minden újításra, minden újabb törekvésre. Görcsösen ragaszkodnak a multhoz, annak emlékeihez. Ezen emlékek megőrzésében merül ki minden erejük, tudásuk s épen ezért alkotásaik gyenge, erőtlen visszhangjai az igazi nagyoknak: Vörösmarthynak, Tompának, Petőfinek, Aranynak és az utolsónak Gyulainak.

A másik osztályba tartoznak a modernek, sőt hypermodernek, naturalisták, realisták, veristák, a nemzetközi utánzók, a magyart lenézők, a nemzeti jelleget lesajnálók, a forma iránt érzéketlen szeszélyes törpék, nyelvünket nem ismerő szatócspoéták.

S míg közönségünk az elsőktől elfordult, mert az érzések erőtlen megéneklői nem képesek megkapni, megfogni az olvasó szivét-lelkét, hangjuk elkopott, megúnt, hisz mindazt amit írnak, már mások előttük szebben, jobban, hatásosabban, nemesebben, egyénibben, tökéletesebben megénekelték, addig az utóbbiakat: a moderneket közönségünk meg nem szerethette, mert érthetetlenek, hangjuk fáj, modoruk bánt, össze-vissza irásukból sem értelmet, sem érzést, szóval semmi költőit kiérezni nem lehet, még a tartalom is gyakran visszataszítja, gyakran undorral tölti el az olvasót.

A jelen irodalom képe sivár, kietlen, a jövője is vigasztalan volna, ha nem lennének e csoportokon kívül és felül álló költők, akik magyarok és modernek, önállóak és előretörők. Ma még legtöbbje nem örvend nagy népszerűségnek. Reklámcsináláshoz nem értenek. A fenti két céh — nem lévén kebelbeli — nem tolja őket, de nem is bántja őket. Az agyonhallgatás fegyverével dolgoznak, s ez a fegyver beválik. Így a közönség nem ismeri őket, holott a legnagyobb pártfogást is megérdemelnék. E nagyrahivatott kevés modern-magyarok egyike: *Hangay Sándor*, akinek «Szemiramisz Csodakertje» című verskötete csak nem rég hagyta el a sajtót.

Ez a könyv Hangay Sándor eddig megjelent lírai kötetéből kiválogatott 104 versből áll. Így egy áttekintő anthologiát nyújt a «Szárnybontás», «Magyar ekével», «Csókok könyve» és «Elesett harcos szíve vére» című kötetek legjava termékeiből.

A költeményeken kívül prózát is találunk benne, az «Igric-szerelem» című regényét, kobzos-éneket, amelyhez zenei betéteket a kézdivásárhelyi Molnár Árpád szerzett.

A versek elé előszót dr. Pintér Jenő írt, aki a lelkesedés magasztaló hangján hajtja meg az elismerés lobogóját Hangaynak tehetsége, költeményeinek mesteri formája és tartalmassága előtt.

Az elismeréshez nekünk hozzátennünk, vagy belőle valamit elvennünk nem kell. Hű megállapítása a költő érdemének és költemények értékének. *Geiger Richárd* festőművész remek szép címlapot, gyönyörű iniciálékat rajzolt a könyvbe, amelyek remek izléséről, s kiváló tehetségéről tesznek tanubizonyságot. A legmelegebben ajánlhatjuk tehát Hangay ezen legújabb könyvét az olvasóközönség figyelmébe és pártfogásába.

Keller Imre.

MARX és MÉREI

tudományos műszerek gyára
Budapest, VI., Aradi-utca 60.

Gyártanak
saját gyártelepükön
mindennemü

fizikai, kémiai és laboratoriumi tanszereket.

Elismert elsőrangu gyártmány.

A gyártelepen saját, jól felszerelt **kisérleti laboratorium** van, amely a tanár urak rendelkezésére áll.

Kitüntetve: 1906-ban *állami ezüstéremmel*, 1907-ben a budapesti balesetügyi kiállításon *állami ezüst éremmel*, 1907-ben a pécsi orsz. kiállításon *arany éremmel.*

A gyártelepen 80 alkalmazott van állandóan foglalkoztatva

1908 május hótól
telepünket
VI., Bulcsu-utca 7. sz. alatt
e célra épitett, a legmodernebbül berendezett épületbe helyeztük át.

Telefon 21-06

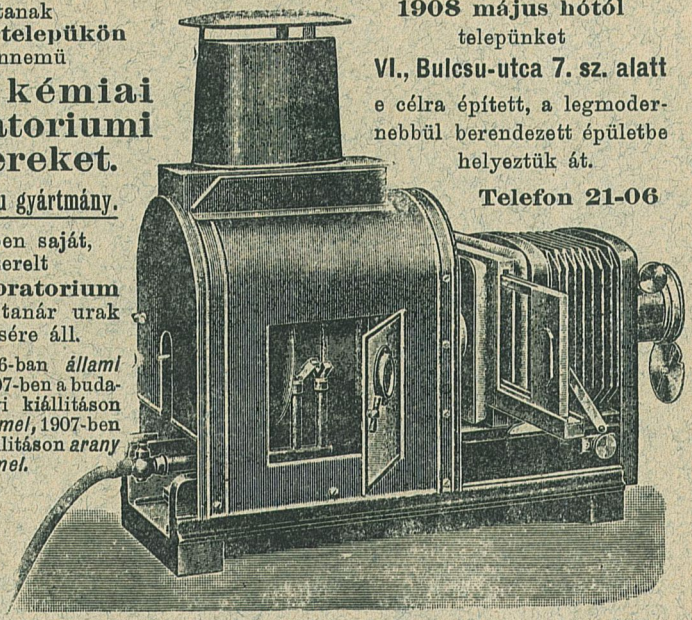

Alapíttatott 1869. évben.

Holzer divatháza

Cs. és kir. udvari és kamarai szállító

Budapest, Kossuth Lajos-utcza 9.

Mindennemü

női ruházati czikkek

kizárólagos beszerzési forrása.

A félemeleten külön leánygyermekruha-osztály.

Fizikai *Kémiai*
Földrajzi *Természetrajzi*

stb.

tanszereknek legjobb beszerzési forrása

ERDÉLY ÉS SZABÓ

laboratoriumi felszerelések és tanszerek gyára

Budapest, VIII., Baross-utcza 21.

Mechanikai gyár. *Üveglechnikai műhely.*

Képes árjegyzék ingyen es bérmentve.

A **Franklin-Társulat** kiadásában **Budapesten** (IV., Egyetem-utcza 4. sz.) megjelent és minden könyvkereskedésben kapható:

PAYOT

AZ AKARAT NEVELÉSE

Francziából fordította: **WESZELY ÖDÖN.**

Két kötet. *Második javított kiadás.* *Ára 6 kor*

BENEDEK MARCZELL

VICTOR HUGO

A nagy franczia iró első eredeti magyar életrajza.

Ára 5 korona.